КОММУНІСТИЧНА БІБЛІОТЕКА, Ч. 5.

ПРОЛЄТАРІ УСІХ КРАЇН, ЄДНАЙТЕСЯ!

Н. ЛЄНІН

ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ СОВІТСЬКОЇ ВЛАСТИ

ПЕРЕКЛАД П. ДЯТЛОВА

НАКЛАДОМ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ СХ. ГАЛИЧИНИ
ВІДЕНЬ—ЛЬВІВ — 1920 — ДРУКАРНЯ „АДРІЯ“.

ДРУКОВАНО 10.000 ПРИМІРНИКІВ

ВІД ПЕРЕКЛАДЧИКА.

Проти цілого ворожого світу протягом двох з половиною років утрималася совітська власть. Утрималася, зміцнила, поширила свої простори від Білого до Чорного і від Жовтого до Балтійського Моря. Вона поділа своїх внутрішних ворогів, вона потягла за собою противників або байдужих, поставила міцний, непереможний опір зовнішнім ворогам. Співчуття світового пролєтаріяту, незважаючи на чорнильний і словесний океан буржуазних наклепів та брехень, забезпечено їй скрізь.

Російська комуністична партія може пишатися осягненою перемогою, може сподіватися дальших успіхів. Роля її в пролєтарській революції велика. І пролєтаріят усіх країн усіми силами змагається присвоїти методи її творчої праці в усіх областях соціяльного життя.

Першим і в перших рядах сеї партії боровся й працював товариш Володимир Ульянів (Н. Лєнін). Праця його тісно сполучена спершу з програмою, тактикою, орґанізацією революційного крила російської соціялдемократії, а потім з усією творчістю і самим іменем російської комуністичної партії і третьої, комуністичної інтернаціоналі.

Словом, пером, невтомною працею, кровю злучена особа товариша Лєніна з совітською властю, з диктатурою пролєтаріяту, з комуністичною будучиною людства.

Зрозуміло, що всякий клясово-свідомий робітник з великою пошаною ставиться до т. Лєніна, що скрізь революційний пролєтаріят славитиме 50-літній ювилей свого провідника, народженого 10-го квітня 1870 року, яко свято революції.

З найбільшою увагою мають віднестися до діяльности т. Лєніна, працюючі маси України, де контр-революційні сили особливо запеклі і все ще ведуть гостру боротьбу, горожанську війну проти пролєтарсько-селянської революції й совітських, радянських, установ, проти української соціялістичної радянської республики і проти міжнародної республики пролєтарських совітів.

Шовінізм, націоналізм, дрібноміщанський реакційний патріотизм все ще уявляють собою міцну зброю в руках української контр-революції. Лєнін перший зрозумів значіння сього чинника, він вірно передбачив перебіг революції в бувшій царській імперії, необхідність розпаду Росії на ряд національних держав і свідомо помагав осягненню суверенности, самостійности й незалежности українського

народу й української держави. Разом з революційним пролєтаріятом Росії він поміг українським працюючим масам перетворити українську державу, українську народну республіку в українську соціялістичну радянську республіку.

Революційна, комуністична третя інтернаціоналя вважає найблизчим ідеалом свого пролєтарсько-державного будівництва міжнародну республіку пролєтарських совітів. Дехто з запальних революціонерів вимагає негайного переведення й здійснення сеї програмової вимоги. І тут Лєнін, яко діялєктик і реальний політик-революціонер, правдиво зазначає, що процес революційної творчости йде спроквола і що здійснення ідеалу міжнародної республики вимагає таких етапів, як конфедерація окремих національних радянських республик.

Зокрема в українськім державно-національнім питанню Лєнін, бажаючи злуки української й російської радянських республик, бореться проти всякого націоналізму в рядах російських працюючих мас і перестерігає проти поспішности й силоміцного переведення сеї злуки. Він хоче, щоби така злука була доброхітною, щоби ініціятива виходила з рядів свідомих українських працюючих мас, а передовсім від українських комуністів.

Пропаґанда світової федерації радянських республик серед українських працюючих мас повинна бути й завданням української комуністичної партії. Та се тільки одно з чергових завдань.

А завдань тих багато, і великої праці потрібує українська радянська республика для запевнення здобутків пролєтарської революції. Приклад і досвід російської республики полегшує сю працю. Треба тільки пильнійше й докладнійше знайомитися з революційним досвідом пролєтарсько-державної творчости. Лєнін в значній мірі зібрав та освітлив сей досвід в своїх творах, і ми дуже радимо товаришам уважно читати їх.

Перед радянською Україною тепер стоять ті завдання, котрі стояли перед совітською Росією весною 1918-го року.

Отже, виявляючи свою пошану до ювиляра товариша Лєніна і увагу до його корисної, творчої, революційної діяльности, друкуємо сю книжку.

Хай здоров живе товариш Лєнін!

Хай живе Міжнародна республика пролєтарських совітів! Хай живе комуністичне людство!

П. Дятлів.

Відень, 10 квітня 1920 року.

ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ СОВІТСЬКОЇ ВЛАСТИ.

Міжнародне положення Російської совітської республики й основні завдання соціялістичної революції.

Завдяки осягненому миру, — не зважаючи на весь його тягарь і всю його непевність, — Російська совітська республика одержує змогу на певний час зосередити свої сили на найважнійшій і найтяжчій справі соціялістичної революції, на завданні орґанізаційнім.

Се завдання ясно й точно поставлено перед усіми працюючими й пригнобленими масами в 4-ім розділі ухвали, принятої 16 марта 1918 року на Московськім надзвичайнім зїзді совітів, — в тім же розділі (чи в тій же частині) резолюції, де говориться про самодисциплину працюючих і про немилосердну боротьбу з хаосом і дезорґанізацією.

Мир, досягнений Російською совітською республикою, був непевний, розуміється, зовсім не тому, ніби вона думала тепер про відновлення воєнних операцій; — крім буржуазних контрреволюціонерів і їхніх підголосків (меньшевиків і т. и.), жадний відповідальний, тверезий політик не думає про се. Непевність мира залежала від того, що в сусідніх з Росією з заходу й сходу імперіялістичних державах, які мали величезну воєнну силу, з хвилини на хвилину може взяти гору воєнна партія, спокушена тимчасовим ослабленням Росії і підштовхнута капиталістами, котрі ненавидять соціялізм.

При такім стані справи, реальним, не паперовим забезпеченням мира для нас є виключно незгода між імперіястичними державами, що досягла найвищих розмірів і виявляється, з одного боку, у відновленні імперіялістичної різні народів на заході, а з другого боку, — в дуже загостренім імперіялістичнім суперництві Японії й Америки за панування над Великим океаном і його побережжам.

Розуміється, що при такій хиткій охороні міжнародне положення нашої совітської соціялістичної республики надзвичайно непевне, безумовно критичне. Конче потрібне найвище напруження всіх наших сил, щоби використати дану нам обставинами передишку для вигоїння найтяжчих ран, нанесених війною усьому суспільному орґанізму Росії, і для господарчого піднесення країни, без чого не може бути

й мови про яке-будь поважне збільшення обороноздатности.

Зрозуміло також, що запізнілій, наслідком ряда причин, соціялістичній революції на заході ми поважно поможемо тільки в тій мірі, в якій зуміємо розвязати поставлене перед нами орґанізаційне завдання.

Основна умова успішного розвязання поставленого перед нами передовсім, орґанізаційного завдання — се повне вияснення політичними провідниками народа, себто членами російської комуністичної партії (большевиками), а потім і всіми свідомими представниками працюючих мас, корінної ріжниці в цім відношенні між колишніми буржуазними і теперішньою соціялістичною революцією.

В буржуазних революціях головне завдання працюючих мас полягало у виконанню неґативної, чи руйнуючої праці знищення феодалізму, монархії, середнєвічча. Позитивну, чи творчу працю орґанізації нового суспільства виконувала маєтна, буржуазна меншість населення. І вона виконувала се завдання, не зважаючи на опір робітників і біднійших селян, порівнююче леґко не тільки тому, що опір визискуваних капиталом мас був тоді через їх розпорошеність й нерозвиненість дуже слабим, але й тому, що основною орґанізуючою силою анархично збудованого, капиталістичного суспільства є стихійно зростаючий вшир і вглиб національний і інтернаціональний ринок.

Навпаки, головним завданням пролєтаріяту, а під його проводом і біднійшого селянства за всякої соціялістичної революції, а, значить, і за розпочатої нами 25 жовтня 1917 соціялістичної революції в Росії, — є позитивна й творча праця налагодження надзвичайно складної й тонкої сіти нових орґанізаційних відносин, обхоплюючих плановий виріб і розділення продуктів, необхідних для істнування десятків миліонів людей. Таку революцію можна успішно здійснити тільки при самостійній історичній творчости більшости населення, передовсім більшости працюючих. Тільки тоді, коли пролєтаріят і біднійше селянство зуміють знайти в собі досить свідомости, ідейности, саможертви, витревалости, — забезпечиться перемогу соціялістичної революції. Утворивши новий, совітський тип держави, який дає змогу працюючим і пригнобленим масам взяти діяльну участь в самостійнім будівництві нового суспільства, ми виконали тільки невелику частину тяжкого завдання. Головні труднощі в господарчій области: піднесення продуктивности

праці, здійснення найточнійшого обчислення й контролі виробу й поділ продуктів, дійсне усуспільнення виробу.

Розвій партії большевиків, яка являється нині урядовою партією в Росії, особливо наочно показує, в чім саме полягає історичний перелом, за часу якого ми живемо і який містить в собі всю своєрідність теперішньої політичної хвилі, вимагаючи нової орієнтації совітської влади, себто нової постановки нових завдань.

Перше завдання усякої партії будучини — се переконати більшість народу в правильности її програми й тактики. Це завдання стояло на першім плані, як при царизмі, так і за доби порозуміння Чернових і Церетеллі з Керенським і Кишкиним. Тепер се завдання, яке, розуміється, далеко ще не закінчене і ніколи не може вичерпатися до кінця, в головнім розвязано, бо більшість робітників і селян Росії, як показав останній зїзд совітів у Москві, певно стоїть по боці большевиків.

Другим завданням нашої партії було завоювання політичної власти і поборення опору визискувачів. І сього завдання зовсім не вичерпано до кінця, а його неможна занедбувати, бо монархисти й кадети з одного боку, їхні підголоски й прихвостні, меньшевики й праві ес-ери, з другого, продовжують спроби обєднання для повалення совітської власти. Але в головній частині завдання побороти опір визискувачів уже розвязано за час від 25-го жовтня 1917-го р. (приблизно) до лютого 1918 року, чи до здачі Богаєвського.

На чергу висовується тепер, яко головне і знаменне для нашої хвилі, третє завдання: орґанізувати управління Росією. Розуміється, сю задачу ставилося й розвязувалося нами другого ж дня по 25-ім жовтня 1917 р., але досі, доки опір визискувачів приймав ще форму відкритої горожанської війни, доти задача управління не могла стати головною, центральною.

Тепер вона стала такою. Ми, партія большевиків, Росію переконали, ми Росію відвоювали. І вся своєрідність теперішньої хвилі, всі трудноші полягають в тім, щоб зрозуміти особливости переходу від головної задачі переконування народу й подавлення визискувачів военною силою до головної задачі управління.

Перший раз у всесвітній їсторії соціялістична партія встигла закінчити, в головних рисах, справу завоювання власти й подоління визискувачів, і може цілком наблизитися до задачі управління.

Треба, щоби ми виявили себе гідними виконавцями сього найтяжчого і найвдячнійщого завдання соціялістичного перевороту. Ми повинні добре тямити, що для успішного управління, крім уміння переконати, крім уміння перемогти в горожанській війні, конче потрібне уміння практично орґанізувати. Се найтяжче завдання, бо тут справа вимагає орґанізації в звязку з найґлибшими господарчими основами життя десятків милионів людей. І се — найвдячнійше завдання, бо лише по його розвязанні (в головних і основних рисах) можна буде сказати, що Росія стала не тільки совітською, але й соціялістичною республикою.

Загальне гасло хвилі.

Означене вище обєктивне положення, утворене дуже тяжким і непевним миром, найлютійшою руїною, безробіттям і голодом, які залишено нам у спадщину війною й пануванням буржуазії (в особі Керенського та його помічників, меньшевиків з правими есерами), все це неминуче породило найбільшу втому і навіть вичерпання сил широкої маси працюючих. Вона притьмом вимагає — і не може не вимагати — певного відпочинку. На чергу дня висовується відновлення знищених війною й господарюванням буржуазії продукційних, творчих сил; — загоїння ран, нанесених війною, поражкою в сій війні, спекуляцією й спробами буржуазії знову встановити повалену власть визискувачів; — господарче піднесення країни; — міцну охорону елементарного порядку. Може це здається неймовірним, але дійсно наслідком згаданих обєктивних умов нема жадного сумніву, що совітська власть за теперішнього моменту може запевнити перехід до соціялізму тільки в тим випадку, коли практично розвяже, не вважаючи на опір буржуазії, меньшевиків і правих есерів, саме сі найелементарнійші завдання захования суспільности. Практичне розвязання сих найелементарнійших завдань і подолання орґанізаційних труднощів перших кроків до соціялізму, наслідком конкретних особливостей даного положення і при істнуванню совітської власти з її законами про соціялізацію землі, робітничу контролю і таке инше, — се являється тепер двома сторонами одної медалі.

Лічи точно й добросовісно гроші, господарюй ощадно, не лодарничай, не крадь, тримайся найсуворійшої дисципліни в праці, — саме сі гасла, з котрих справедливо

сміялися революційні пролєтарі тоді, коли буржуазія прикривала подібними словами своє панування, яко кляса визискувачів, стають тепер, по поваленні буржуазії, черговими й головними гаслами моменту. І практичне переведення в життя сих гасел масою працюючих є, з одного боку, єдиною умовою спасіння країни, мало не до смерти замученої імперіялістичною війною і імперіялістськими хижаками (з Керенським на чолі); а, з другого боку, практичне переведення в життя сих гасел совітською властю, її методами, на основі її законів є конечним і вистачаючим для нової перемоги соціялізму. Саме цього й не вміють зрозуміти ті, хто з погордою відмовляється од висовування на перше місце „затертих" і „тривіяльних" гасел. В дрібно-селянській країні, котра тільки перед роком повалила царизм і менше ніж перед півроком позбулася Керенського, лишилося, розуміється, чимало стихійного, елєментарного анархізму, зміцненого озвірінням і зчичавінням, сполученими с усякою довгою й реакційною війною, утворилося чимало настроїв розпуки й безпредметового озлоблення; коли додати до сього провокаторську політику лакуз буржуазії (меньшевиків, правих есерів і т. п.), то стане зовсім зрозумілим, які довгі й уперті змагання ліпших та свідоміших робітників і селян потрібні для повного перелому настроїв маси і переходу її до правильної, витревалої, дисциплинованої праці. Тільки такий перехід, виконаний масою бідноти (пролєтарів та напівпролєтарів) і здолає закінчити побіду над буржуазією, а особливо над найупертійшою й найчисленнійшою селянською буржуазією.

Нова фаза боротьби з буржуазією.

Буржуазію у нас поборено, але її ще не вирвано з корінням, не знищено і не зломлено також до краю. На чергу дня висовується через те нову, вищу форму боротьби з буржуазією, перехід від простійшої справи дальшого вивласнення капиталістів до значно складнійшої й тяжкої справи утворення таких умов, при яких буржуазія не могла-би ні істнувати, ні народжуватися знову. Ясно, що се завдання без порівнання вище і що без розвязання його соціялізму ще нема.

Коли взяти мірило західно-европейських революцій, то ми стоїмо приблизно на рівні, осягненім 1793-го і 1871-го року. Ми маємо законне право пишатися, що

дійшли до сього рівня і в однім відношенню пішли, без сумніву, трохи далі, а саме декретували і встановили по всій Росії вищий тип держави, совітську власть. Одначе задовольнитися осягненим ми в ніякім разі не можемо, бо ми тільки розпочали перехід до соціялізму, але найголовнійшого в цім відношенні ще не виконали.

Найголовнійшою і рішаючою справою є організація найточнійшого та всенародного підрахунку й контролі за виробом і розділенням продуктів. Тим часом в тих підприємствах, в тих галузях і областях господарства, котрі ми відібрали від буржуазії, підрахунку-учоту й контролі нами ще не осягнено, а без сього не може бути й мови про другу, таку ж важну, матеріяльну умову переведення соціялізму, а саме про піднесення в загально-народнім розмірі продуктивности праці.

Тому неможна висловити задачу теперішньої хвилі простою формулою: вести далі наступ на капитал. Не зважаючи на те, що капитала ми, без сумніву, не добили і що продовження наступу на сього ворога є безумовно конечним, така формула була би безперечно неточною, неконкретною; вона не числилася би з своєрідністю даної хвилі, коли в інтересах дальшого наступу треба припинити наступ тепер.

Пояснити се можна, порівнявши наше становище у війні проти капиталу з становищем того переможного війська, яке одібрало, скажім, половину чи дві третини території у ворога і мусіло припинити наступ, щоб зібратися з силами, збільшити запаси боєвих засобів, направити й зміцнити сполучення, збудувати нові склади, підвезти нові резерви і т. д. Припинення наступу переможного війська, при таких обставинах конче потрібне саме в інтересах нової перемоги. Хто не зрозумів, що саме обєктивний стан справ і примусив нас тепер припинити наступ на капитал, той не зрозумів нічого в теперішній політичній хвилі.

Розуміється, про „припинення“ наступу на капитал можна говорити тільки в „лапках“, себто метафорично. В звичайній війні можна дати загальний наказ про припинення наступу, можна дійсно спинити посування вперед. При війні проти капиталу посування вперед спинити годі, і про те, щоби ми відмовилися від дальшого вивласнення капиталу, не може бути й мови. Ми говоримо тілбки про пересунення ваги нашої економічної й політичної праці. Досі на першім місці стояли заходи що до безпосереднього вивласнення визискувачів, експро-

пріяції експропріяторів. Тепер на перше місце ставиться орґанізацію підрахунку й контролі в тих господарствах, де вже вивласнено капиталістів.

Коли б ми бажали тепер попереднім темпом вивласнювати капитал далі, то напевне мали би поражку, бо наша праця по орґанізації пролєтарського підрахунку й контролі явно, очевидно для всякої думаючої людини, відстала від праці безпосередньої „експропріяції експропріяторів". Коли ми наляжемо тепер на працю орґанізації підрахунку й контролі, ми зможемо розвязати се завдання, ми надолужимо занедбане, ми виграємо у своїй боротьбі проти капиталу.

Але чи признання того, що доводиться надолужувати занедбане, не рівнозначне з признанням в зробленій помилці? Зовсім ні. Порівняймо знову з воєнним станом. Коли можна розбити й відтіснити ворога одним відділом легкої кавалєрії, се треба зробити. А коли це можна з успіхом зробити тільки до певної гряниці, то зовсім зрозуміло, що за сею межею повстає необхідність підвозу тяжкої артилєрії. Визнаючи, що тепер треба надолужити занедбане в підвезенню тяжкої артилєрії, ми зовсім не визнаємо помилкою побідний кавалєрійський напад.

Нам часто закидали лакузи буржуазії те, що ми вели „червоно-ґвардійську атаку" на капитал. Докір дурний, гідний саме лакуз ґрошевої торби. Адже-ж „червоно-ґвардійської" атаки на капитал свого часу вимагали обставини безумовно: поперше, капитал ставив опір повоєнному, в особі Керенського і Краснова, Савинкова й Гоца (Ґеґечкорі й тепер ставить такий опір), Дутова й Богаєвського. Военного опору неможна зломити инакше, як воєнними засобами, і червоно-ґвардійці виконували благороднійше й найбільше історичне діло визволення працюючих і визискуваних від визискувачів.

Подруге, ми не могли тоді поставити на перший план методу управління замісць метод подавління і тому, що уміння управляти не природжене людям, а дається досвідом. Тоді сього досвіду у нас не було. Тепер він є. Потретє, тоді в нашім розпорядженні не було спеціялістів ріжних галузей знання і техніки, бо вони або билися в рядах Богаєвських, або мали ще змогу ставити систематичний й упертий пасивний опір саботажем. А тепер ми саботаж зломили. Червоно-ґвардійська атака на капитал була успішною, була переможною, бо ми подоліли і воєнний і саботажний опір капитала.

Чи се значить, що завжде придатна, при всяких обставинах на місці „червоно-ґвардійська“ атака на капитал, що у нас нема жадних инших способів боротьби проти капиталу? Думати так було би дітвацтвом. Ми перемогли легкою кавалєрією, але у нас є й тяжка артилєрія. Ми перемогли методами подавління, ми зумієм о перемогти і методами управління. Методи боротьби проти ворога треба вміти міняти, коли міняються обставини. Ми ні на хвилину не зрічемося „червоно-ґвардійського“ подавління панів Савинкових і Ґеґечкорі, як і всяких инших поміщицьких і буржуазних контр-революціонерів. Але ми не будемо такими дурними, щоби на перше місце ставити „червоно-ґвардійські“ заходи тоді, коли добу конечности червоно-ґвардійських атак в основнім закінчено (і закінчено переможно) та коли в двері стукає доба використання буржуазних спеціялістів пролєтарсько-державною властю для такого переорювання ріллі, щоби на ній зовсім не могла рости жадна буржуазія.

Се — своєрідна доба, чи правильнійше смуга розвою, — і щоби подоліти капитал до краю, треба вміти пристосувати форми нашої боротьби до своєрідних умов сеї смуги.

Без проводу спеціялістів ріжних галузей знання, техніки і досвіду перехід до соціялізму неможливий, бо соціялізм вимагає свідомого й масового посування наперед до вищої продуктивности праці в порівнанні з капиталізмом і на базі, осягненій капиталізмом. Соціялізм мусить посвому, своїми заходами, — скажім конкретнійше, совітськими способами, — здійснити сей поступ. А спеціялісти через усі обставини того суспільного життя, яке зробило їх спеціялістами, є тільки в масі буржуазії. Коли б наш пролєтаріят, заволодівши властю, швидко виконав завдання підрахунку, контролі орґанізації в цілонароднім розмірі (се було нездійснимим наслідком війни й відсталости Росії), тоді, зломивши саботаж, ми загальним підрахунком і контролею підпорядкували б собі зовсім і буржуазних спеціялістів. Через значне „спізнення“ з підрахунком і контролею взагалі, ми, хоча і встигли подоліти саботаж, але відносин, які дали би нам до нашого розпорядження буржуазних спеціялістів, ще не створили; маса саботажників „іде на службу“, але ліпших орґанізаторів і визначніших спеціялістів держава може використати або по-старому, по-буржуазному, себто за високу платню, або по-новому, по-пролєтарськи (себто

утворенням таких відносин цілонародного підрахунку і контролі знизу, які неминуче й самі собою привабили б і притягли спеціялістів).

Нам довелося тепер ужити старого, буржуазного засобу і згодитися на дуже високу оплату „услуг“ визначнійших з буржуазних спеціялістів. Усі ознайомлені зі справою бачать се, але не всі вдумуються в значіння сих заходів з боку пролєтарської держави. Ясно, що такі заходи є компромісом, збоченням від засад Паризької Комуни і всякої пролєтарської власти, які вимагають зведення жалування до рівня пересічної платні робітникові, вимагають боротьби проти карєризму ділом, а не словами.

Мало того. Ясно, що такі заходи є не тільки припиненням — в якійсь сфері і в деякій мірі — наступу на капитал (бо капитал не сума грошей, а певне суспільне відношення), але й кроком назад нашої соціялістичної, совітської, державної власти, котра від самого початку проголосила й повела політику зменшення великих жалувань до заробітку пересічного робітника.

Розуміється, лакузи буржуазії особливо дрібного сорту, як от меньшевики, новожизненці, праві есери, хихикатимуть з приводу того, що ми робимо крок назад. Але нам нема чого звертати увагу на се. Нам треба досліджувати особливости надзвичайно тяжкого й нового шляху до соціялізму, не ховаючи своїх помилок і слабостей, а змагаючися доробляти недороблене. Ховати від мас, що привабленя буржуазних спеціялістів надзвичайно високими заробітками є відхиленням від засад комуни, означало б спуститися до рівня буржуазних політиків і обдурювати маси. Відкрито пояснити, як і чому ми зробили крок назад. потім обговорити прилюдно, якими засобами можна надолужити занедбане, — се значить виховувати маси і на досвіді, разом з ними вчитися будівництву соціялізма. Ледве чи був хоч один побідний воєнний похід в історії, коли б переможцеві не доводило ся робити поодинокі помилки, діставати частинні поражки, часово відступати девчім і денеде назад. А розпочатий нами „похід“ проти капитализму в миліони разів тяжче найтяжчого воєнного походу, і падати духом з приводу окремого й частинного відступлення було б безглуздо й ганебно.

Приступимо тепер до питання з практичного боку. Припустім, що Російській совітській республиці потрібні

1000 першорядних учених і спеціялістів, фаховців ріжних галузей знання, техніки, практичного досвіду, для проводу народної праці в цілях можливо скорого господарчого піднесення країни; припустім, що „зорі першого розміру“ доводиться оплачувати — більшість їх, розуміється, тим більш зіпсута буржуазними правами, чим завзятійше вона кричить про деморалізацію робітників, — по 25 миліонів рублів річно. Припустім, що сю суму (25 миліонів рублів) треба збільшити вдвоє (передбачаючи видачу нагород за особливо успішне й скоре виконання найважнійших з орґанізаторських завдань) або навіть вчетверо (маю на увазі закликання кількасот вибагливійших закордонних спеціялістів). Чи можна ж признати занадто великою і непосильною для совітської республики затрату пятидесяти або ста миліонів рублів річно на переорґанізацію праці по останньому слову науки і техніки? Розуміється, ні. Переважна більшість свідомих робітників і селян ухвалить такий видаток, знаючи з практичного життя, що наша відсталість примушує нас втрачати миліярди, а такого рівня орґанізованости, підрахунку й контролі, щоби викликати поголовну і доброхітну участь „зорь“ буржуазної інтеліґенції в нашій праці, ми ще не осягнули. Розуміється, се питання має також иншу сторону. Неможна заперечувати деморалізуючого впливу високих жалувань і на совітську власть (тим більше, що при прудкости перевороту до сеї власти не могло не прилучитися певне число авантурників і шахраїв, які разом з нездатними чи несовісними особами з ріжних комісарів бажають попасти в „зорі“... казнокрадства) і на робітничу масу. Але все, що є думаючого й чесного серед робітників і біднійших селян, згодиться з нами, що зразу позбавитися поганої спадщини капиталізму ми не в силі, що визволити совітську республику від „данини“ в 50 чи 100 миліонів рублів (данини за нашу власну відсталість в справі орґанізації всенародного підрахунку й контролі знизу) можна не инакше, як орґанізуючись, підтягаючи дисциплину поміж самих себе, очищуючи свої ряди від усіх „зберігаючих спадщину“, „заховуючих традиції“ капиталізму, себто від ледарів, дармоїдів, казнокрадів (тепер вся земля, всі фабрики, всі жалізниці являються „казною“, скарбом совітської республики). Коли свідомі передові робітники і біднійші селяне встигнуть, з допомогою радянських установ, протягом одного року орґанізуватися, дисциплинуватися, підтягнутися, створити

могутню трудову дисциплину, тоді ми по році скинемо з себе сю данину, котру можна зменшити навіть раньше... рівно в міру успіхів нашої робітничо-селянської трудової дисциплини й орґанізованости. Чим скорше ми самі, робітники і селяне, навчимося ліпшої дисциплини і вищої техніки праці, використовуючи для сього науки буржуазних специялістів, тим раньше ми позбудемося всякої данини сим спеціялістам.

Наша праця по орґанізації, під проводом пролєтаріяту, всенародного підрахунку-учоту й контролі над виробом і розділенням продуктів значно відстала від нашої праці по безпосередньому вивласненню визискувачів. Се твердження є основним для розуміння особливостей теперішньої хвилі і випливаючих звідси завдань совітської влади. Центр ваги в боротьбі проти буржуазії пересовується на орґанізацію такого учоту й контролі; тільки виходячи з сього, можна правильно встановити чергові завдання господарчої й фінансової політики в области націоналізації банків, монополізації зовнішньої торговлі, державної контролі над грощевим оборотом, заведення задоволяючого, з пролєтарського становища, помаєткового й подоходного податку, заведення трудової повинности.

З соціялістичними реформами в сих областях ми надто відстали, а се дуже і дуже важні области, і відстали саме тому, що в нас не орґанізовано як слід учоту і контролі взагалі. Розуміється, ся задача є одною з найтяжчих і при руїні, створеній війною, її можна виконати лише протягом довшого часу, але годі забувати, що як раз тут буржуазія, — особливо ж численна дрібна селянська буржуазія, — дає нам найповажніший бій, підриваючи налагодження контролі, підриваючи, наприклад, хлібну монополію, відвойовуючи позиції для спекуляції й спекулятивної торговлі. Те, що ми вже декретували, ми далеко недосить ще перевели в життя, і головне завдання хвилі є саме в тім, щоб зосередити всі змагання на діловім практичнім здійсненні основ тих реформ, які стали вже законом, але не стали ще реальністю.

Щоби провадити далі націоналізацію банків і прямувати невідхильно до перетворення банків у вузольні пункти суспільного рахівництва при соціялізмі, треба

передовсім і більш усього досягти реальних успіхів у збільшенні числа відділів Народного банку, в приваблениі вкладів, в облегченні для публики операцій внесення і видачі грошей, в усуненні „хвостів", в ловленні й розстрілі хабарників і шахраїв і т. д. Спершу треба реально перевести в життя простійше, організувати добре те, що вже є, — а потім підготовлювати складнійше.

Зміцнити й упорядкувати всі державні монополії (на хліб, на шкуру і т. д.) і тим підготовити монополізацію державою зовнішньої торговлі; без такої монополізації ми не зможемо позбутися закордонного капиталу виплатою данини. А вся змога соціялістичного будівництва залежить від того, чи зуміємо ми протягом певного переходового часу виплатою якоїсь данини закордонному капиталу оборонити свою внутрішню господарчу самостійність.

Зі збіранням податків взагалі, а помаєткових і подоходних зокрема, ми також надто відстали. Накладання контрибуцій на буржуазію — захід безумовно припустний і заслуговуючий пролєтарського схвалення — показує, що в цім відношенні ми ще стоїмо близче до метод відвоювання (Росії) від багатих для бідних, ніж до метод управління. Але, щоби зміцніти і щоби стати на ноги, ми мусимо перейти до сих останніх метод, ми мусимо замінити контрибуцію з буржуазії постійним і правильним збором помаєткового й подоходного налогу, який дасть більше пролєтарській державі і який вимагає від нас саме більшої організованности, більшого налагодження учоту й контролі.

Наше спізнення в заведенню трудової повинности показує ще раз, що на порядок дня висовується саме підготовчо-організаційну працю, яка з одного боку мусить остаточно запевнити відвойоване, а з другого боку, необхідна для підготовки операції, яка „обляже" капитал і примусить його здатися. Нам треба би почати введення трудової повинности негайно, але заводити її з великою поступовністю і спроквольністю, перевіряючи кожний крок практичним досвідом і, розуміється, заводячи передовсім трудову повинність для багатих. Заведення роботної й споживчо-бюджетової книжки для кожного буржуя, в тім числі і сільського, було би поважним кроком вперед до певного „окруження" ворога і до утворення дійсно всенародного учоту й контролі за виробом і розділенням продуктів.

Значіння боротьби за всенародний учот і контролю.

Держава, яка протягом віків була орґаном поневолення й ґрабування народу, полишила нам у спадщину дуже велику ненависть і недовірря мас до всього державного. Подоліти се — дуже тяжке завдання, яке під силу тільки совітській власти, але і від сеї останньої вимагає довшого часу і праці та величезної витревалости. На питання про підрахунок-учот і контролю — на се основне питання для соціялістичної революції другого дня по поваленні буржуазії — така „спадщина“ впливає особливо міцно. Мине безумовно певний час, поки маси, поперше почувши себе вільними, по поваленню поміщиків і буржуазії, зрозуміють, — але не з книжок, а з власного совітського досвіду — зрозуміють, що без всебічного, державного учоту й контролі над виробом і розділенням продуктів, власть і свобода працюючих утриматися не можуть, а без них поворот під ярмо капиталізму неминучий.

Всі звички й традиції буржуазії, і дрібної буржуазії зокрема, йдуть також проти державної контролі за „недоторканість святої власности“, „святого“ приватного підприємства. Нам тепер особливо очевидна правдивість твердження, що анархизм і анархосиндикалізм —буржуазні течії і що вони стали в непримирнім протиріччі до соціялізму, пролєтарської диктатури, до комунізму. Боротьба за те, щоб маси перенялись ідеєю совітської державної контролі й підрахунку, за переведення сеї ідеї в життя, за розрив з проклятим минулим, яке привчило дивитися на здобування хліба й убрання, як на приватну справу, на куплю-продаж, як на річ, яка „торкається тільки мене“, ся боротьба і єсть найбільшою боротьбою всесвітньоісторичного значіння, боротьбою соціялістичної свідомости проти буржуазно-анархичної стихійности. Робітничу контролю введено у нас яко закон, але до життя, до свідомости мас пролєтаріяту вона ледві-ледві починає доходити. Про те, що безконтрольність в справі виробу й розділення продуктів є загибеллю зачатків соціялізму, є казнокрадством (бо все майно належить державному скарбу, казні), — а казна, се і єсть совітська власть, влада більшости працюючих, — що недбальство в учоті й контролі є простим пособництвом німецьким і російським Корниловим, котрі можуть повалити власть працюючих тільки при умові, що ми не

подоліємо завдання підрахунку й контролі, і котрі при допомозі всієї мужицької буржуазії, при допомозі кадетів, меньшевиків, правих есерів „підстерігають“ нас, чекаючи на лиху хвилину, — про се ми недосить говоримо в аґітації, про се недосить говорять і думають передові робітники і селяне. А поки робітнича контроля не стала фактом, поки передові робітники не налагодили й не провели переможного й немилосердного походу проти тих, хто ламає цю контролю, чи байдужих що до контролі, — доти від першого кроку (від робітничої контролі) неможна зробити другого кроку до діла, себто переходу до робітничого реґулювання виробу.

Соціялістична держава може повстати тільки яко сіть продукційно-споживчих комун, добросовісно підраховуючих свій виріб і свою споживу, ощадних що до праці, збільшуючих невідхильно її продуктивність і досягаючих сим змоги скорочувати робучий день до семи, до шести і менше годин. Без налагодження найточнійшого всенародного, всеобхоплюючого учоту й контролі хліба і добування хліба (а потім і всіх инших потрібних продуктів) тут не обійтися. Капиталізм залишив нам у спадщину масові орґанізації, які здатні полегшити перехід до масового учоту й контролі розділення продуктів, — споживчі товариства, кооперативи. В Росії вони розвинені слабше, ніж в передових країнах, але все-ж-таки вони обхопили понад десять миліонів членів. Виданий недавно декрет про споживчі товариства є надзвичайно знаменним явищем, котре наглядно показує своєрідність положення і завдання совітської соціялістичної республики за теперішньої хвилі.

Декрет — се угода з буржуазними кооперативами і з робітничими кооперативами, що лишаються на буржуазнім становищі. Угода чи компроміс полягає в тім, що представники згаданих установ не тільки приймали участь в обговоренні декрета, але й дістали фактично право рішаючого голосу, бо ті частини декрета, які стрінули рішучу оппозицію сих установ, відкинуто. Далі, по суті справи, компроміс полягає в тім, що совітська власть зріклася засади безплатного вступу до кооперативу (єдина послідовна пролєтарська засада), а рівно ж зріклася й обєднання всього населення даної місцевости в однім кооперативі. У відхиленні від сеї єдино соціялістичної засади, відповідаючої задачі скасування кляс, дано право засновуватися „робітничим клясовим кооперативам“ (ко-

трі звуться в сім випадку „клясовими“ лише тому, що вони підпадають клясовим інтересам буржуазії). Нарешті, предложення совітської власти зовсім виключити буржуазію з правлінь кооперативів також дуже ослаблено, заборону належати до складу правлінь поширено тільки на тих, хто володіє торговельними і промисловими підприємствами приватно-капиталістичного характера.

Як би пролєтаріят, шляхом совітської власти, встиг налагодити в загально-державнім розмірі учот і контролю, або хоча би основи такої контролі, то потреби в згаданих компромісах не було б. Шляхом харчових відділів совітів, шляхом орґанів постачання при совітах ми обєднали би населення в єдиний, провадженний пролєтаріятом кооператив без допомоги буржуазних кооперативів, без уступок тій чисто буржуазній засаді, яка спонукає робітничий кооператив лишатися робітничим поруч з буржуазним, замісць того, щоби підгорнути собі зовсім сей буржуазний кооператив, зливши обидва, взявши все правління, взявши до своїх рук догляд за споживою багачів.

Вступаючи в таку угоду з бужуазними кооперативами, совітська власть конкретно встановила свої тактичні задачі і своєрідні методи праці для даної смуго розвою: керуючи буржуазними елєментами, використовуючи їх, роблячи деякі окремі уступки їм, ми утворюємо умови для такого посування наперед, яке буде повільнійшим, ніж ми перше гадали, але разом з тим буде певнійшим, з соліднійшим забезпеченням бази і комунікаційної лінії, основи і шляхів, з ліпшим зміцненням здобутих позицій. Совіти можуть (і повинні) тепер міряти свої успіхи в справі соціялістичного будівництва, між иншим, мірилом надзвичайно ясним, простим, практичним: в скількох саме громадах (комунах чи селах, кварталах і т. п.) і оскільки наближається розвій кооперативів до обхоплення всього населення.

Піднесення продуктивности праці.

За всякої соціялістичної революції, опісля того, як розвязано задачу завоювання власти пролєтаріятом і по мірі того, як виконується в головнім і основнім задачу вивласнення визискувачів і подавлення їхнього опору, на перше місце необхідно висовується корінну задачу — утворення вищого, ніж капиталізм, суспільного ладу, а саме: піднесення продуктивности праці, а в звязку

з цим (і для цього) її вищу орґанізацію. Наша совітська власть саме в такім положенню, коли, завдяки побідам над визискувачами від Керенського до Корнилова, вона дістала змогу безпосередньо приступити до сеї задачі, пильно взятися за неї. І тут стає зразу видно, що коли центральну державну власть можна захопити протягом кількох днів, коли задушити воєнний саботажницький опір визискувачів навіть по ріжних кутках великої країни можна протягом кількох тижнів, то щоби певно розвязати задачу піднесення продуктивности праці, потрібно у всякім разі (особливо по найтяжчій війні і найбільшій руїні) — кілька років. Довгий і повільний характер праці залежить тут безперечно від обєктивних обставин.

Піднесення продуктивности праці вимаґає передовсім забезпечення матеріяльної основи великої індустрії: розвою виробу палива, жаліза, будови машин, хемічної промисловости. Російська совітська республика є ще в вигідних обставинах, бо вона має в своїм розпорядженні — навіть опісля берестейського миру — велетенські запаси руди (на Уралі), палива в Західнім Сибіру (камінний угіль), на Кавказі і південнім сході (нафта) в центрі (торф), — велетенські багатства лісу, водяних сил, сирівців для хемічної промисловости і т. д. Розроблення сих природних багатств методами новійшої техніки дасть основу нечуваного поступу продукційних сил.

Другою умовою піднесення продуктивности праці є, поперше, просвітний і культурний поступ маси населення. Сей поступ іде тепер з величезною скорістю, чого не бачать засліплені буржуазною рутиною люде, нездатні зрозуміти, скільки запалу і світла ініціятивности розвивається тепер в народних „низах“ завдяки совітській орґанізації. Подруге, умовою господарчого поступу є й піднесення дисциплини працюючих, уміння працювати, плідність, інтенсивність праці, ліпша орґанізація її.

З сього боку справа стоїть у нас особливо зле і навіть безнадійно, коли повірити людям, які дали себе залякати буржуазії, або користливо служать їй. Сі люде не розуміють, що не було і бути не може революції, коли прихильники старого ладу не галасували б про розвал, анархію і т. и. Природна річ, що в масах, які тільки що скинули нечувано тяжкий гніт, іде глибоке й широке шумування, що випрацьовування нових основ трудової дисциплини є дуже повільним процесом, що до

повної перемоги над поміщиком і буржуазією таке випрацьовування не могло навіть і початися.

Але, не піддаючися ані трохи тій, чисто вдаваній розпуці, яку поширюють буржуа і буржуазні інтеліґенти (котрі втратили надію відстояти свої старі привилеї), ми жадним способом не сміємо покривати явного лиха. Навпаки, ми розкриватимемо його й зміцнятимемо совітські методи боротьби проти нього, бо успіху соціялізму не можна уявити без перемоги пролєтарської свідомої дисциплинованости над стихійною дрібно-буржуазною анархією, без сього дійсного забезпечення проти можливого повороту керенщини й корниловщини.

Найсвідоміший аванґард російського пролєтаріяту вже поставив собі задачу піднесення трудової дисциплини. Наприклад, в центральнім комітеті спілки металістів і центральнім совіті фахових спілок розпочато випрацьовування відповідних заходів і проєктів декретів. Сю працю треба підтримати і посунути її вперед усіма силами. Треба поставити на чергу, примінити практично й спробувати акордову, поштучну платню, ужити й пристосувати багато з того, що є наукового й проґресивного в системі Тейлора, встановляти заробіток в міру загальних вислідів виробу, продукту чи експлуатаційних результатів жалізничного й водяного транспорту і т. д.

Росіянин гірший робітник в порівнанню з передовими націями. І се не могло бути инакше при царизмі й живучости решток кріпацтва. Вчитися працювати — се завдання совітська власть має поставити перед усім народом в цілім його розмірі. Останнє слово капиталізму в сім відношенню, система Тейлора — як і всякий поступ капиталізму — обєднує в собі витончене звірство буржуазного визиску і ряд найбагатших наукових здобутків в аналізі механічних рухів при праці, усунення зайвих і незграбних рухів, випрацьовування правильнійших метод праці, найліпших систем учота й контролі і т. д. Совітська республика, щоб це ні коштувало, повинна перейняти все цінне з завоювань науки й техніки в сій области. Здійснимість соціялізму встановиться саме нашими успіхами в сполученні совітської власти й совітської орґанізації управління з новійшим поступом капиталізму. Треба утворити в Росії дослідження й викладання системи Тейлора, систематичне пристосування і випробування її. Треба разом з тим, простуючи до піднесення продуктивности праці, взяти на увагу особ-

ливости переходного від капиталізма до соціялізма часу, які вимагають з одного боку введення основ соціялістичної орґанізації праці навпереваги, а з другого боку — уживання примусу, так, аби гасло диктатури пролєтаріяту не опоганилося практикою киселевого стану пролєтарської власти.

Орґанізація співзмагання в праці.

До загалу нісенітниць, які буржуазія охоче розповсюджує про соціялізм, належить і те, ніби соціялісти заперечують значіння праці навпереваги. В дійсности ж тільки соціялізм, скасовуючи кляси, отже і поневолення мас, поперше відкриває шлях для щирої, запопадливої ревної праці дійсно в масовім розмірі. І саме совітська орґанізація, переходячи від формального демократизму буржуазної республики до дійсної участи в управлінні, поперше широко ставить запопадливу працю навпереваги, „співзмагання", співревнування. В політичній области се значно легше поставити, ніж в господарчій, але для успіху соціялізму важне як раз останнє.

Візьмемо такий засіб орґанізації співзмагання, чи співревнування, як гласність. Буржуазна республика забезпечує її тільки формально, підхиляючи в дійсности пресу капиталу, забавляючи „чернь" пікантними політичними дурничками, ховаючи те, що діється в майстернях, при торгових договорах, доставках і т. и. під покришкою „комерційної тайни", яка обороняє „святобливу власність". Совітська власть скасувала комерційну тайну, ступила на новий шлях, але для використання гласности в цілях господарчого співзмагання ми ще майже нічого не зробили. Треба систематично взятися за те, щоби, поруч з безмилосердним подавленням наскрізь брехливої й нахабної в наклепах буржуазної преси, працювалося над утворенням такої преси, яка б не забавляла й не дурила мас політичними пікантностями й дрібничками, а несла на суд мас, саме питання щоденного господарчого життя, помагала поважно досліджувати їх. Кожна фабрика, кожне село є продукційно-споживчою комуною, яка має право й повинна по своєму приміняти загальні совітські закони („по своєму" не в значінні нарушення їх, а в значінні ріжноманітности форм переведення їх в життя) по своєму розвязувати завдання учоту вибору й розділення продуктів. При капиталізмі се було приватною справою

поодинокого капиталіста, поміщика, глитая. При совітській власти — се не приватна, а найважнійша державна справа.

І ми ще майже не приступили до величезної, тяжкої, але зате і вдячної праці: організувати співзмагання комуни, ввести контрольність і гласність в процес виробу хліба, убрання і т. и., перетворити сухі, мертві, бюрократичні звіти в живі приклади як залякуючі, так і приваблюючі. При капиталістичнім способі виробу значіння поодинокого прикладу, скажім, якоїсь продукційної артели, неминуче було надзвичайно обмеженим і тільки дрібно-буржуазна ілюзія могла мріяти про „направлення" капиталізму впливом зразків честнотних установ. По переході політичної власти до рук пролєтаріяту, по вивласненні визискувачів, справа міняється в корні, і згідно з тим, що нераз зазначалося визначнійшим соціялістами, — сила прикладу поперше дістає змогу виявити свій масовий вплив. Зразкові комуни повинні і будуть служити виховувательками, учительками, помічницями — провідницями відсталих комун. Преса повинна служити знаряддям соціялістичного будівництва, ознайомлюючи в усіх подробицях з успіхами зразкових комун, досліджуючи причини їх успіху, їх методи господарства, ставлячи, з другого боку „на чорну таблицю" ті комуни, які уперто заховують „традиції капиталізму," себто анархії, лодарництва, неладу, спекуляції. Статистика була в капиталістичнім суспільстві предметом виключного завідування „казьонних людей," урядовців або вузьких спеціялістів, — ми повинні понести її в маси, популяризувати її, щоби працюючі маси поволі вчилися самі розуміти й бачити, як і скільки треба працювати, як і скільки можна відпочивати, — щоби порівнання ділових вислідів господарства поодиноких комун нагороджувалося негайно (скороченням на певну добу робочого дня, піднесенням заробітку, призначенням більшої кількости культурних і естетичних благ і вартостей і т. и.).

Коли нова кляса виступає яко провідниця й учителька суспільства на історичну сцену, се ніколи не обходиться без доби найміцнійшого „колихання", хитання, боротьби й завірюхи з одного боку, — а з другого боку без хвилі непевних кроків, спроб, сумнівів, вагань що до вибору нових метод, які відповідали б новим обєктивним обставинам. Виміраюче феодальне дворянство мстилося буржуазії, яка його перемагала і витісняла, не тільки

змовами, спробами повстань і повороту свого панування, але й потоками глузувань з невмілости, незручности, помилок з боку „висікак“, „нахабників“, котрі відважувалися брати до своїх рук „священне стерно держави“ без вікового підготування до того князів, баронів, дворян, шляхти, — зовсім так, як мстяться тепер над робітництвом в Росії за його відважну спробу перебрання власти Корнилови й Керенські, Гоци й Мартови, ціла ся братія героїв буржуазного гандлярства й буржуазної зневіри.

Потрібні, розуміється, не тижні, а довгі місяці й роки, щоби нова суспільна кляса, і до того ще кляса досі пригнічена, пригноблена нуждою й темнотою, могла оговтатися в новім положенні, розлянутися, налагодити свою працю, висунути своїх організаторів. Розуміється, що у партії-провідниці революційного пролєтаріяту не могло бути досвіду й призвичаїння великих підприємств, призначених для миліонів і десятків миліонів громадян, що перероблення старих, майже виключно аґітаторських навиків — справа дуже забарна. Але неможливого тут нема нічого, і коли у нас буде ясна свідомість необхідности зміни, певна воля здійснити її, витривалість в змаганні до тяжкої й великої мети, ми її здійснимо. Орґанізаторських талантів у народу, себто серед робітничих і не визискуючих чужої праці селянських мас дуже багато; їх тисячами душив, нищив, викидав геть капитал; а ми ще не вміємо їх знайти, підбадьорити, поставити на ноги. Але ми сього навчимося, коли завізьмемося вчитися з усім революційним захопленням, без якого не буває переможних революцій.

Ні один глибокий і могутній народний рух в історії не обходився без брудної піни — без пройдисвітів і халамидників, хвастунів і горлопанів, які присмоктуються до недосвідченихноваків, без недоладного сумяття, безглуздя, даремної мешушні, без спроб поодиноких „провідників“ братися за двадцять справ і не доводити жадної з них до краю. Нехай муцики буржуазного суспільства, від Білорусова до Мартова, скавучать і гавкають з приводу кожної зайвої тріски при рубанні великого старого лісу. На те вони и муцики, щоб гавкали на пролєтарських слонів. Нехай гавкають. Ми підемо своїм шляхом, змагаючись як найобережнійше й найтерпеливійше випробовувати й пізнавати справжніх орґанізаторів, людей з тверезим розумом і з практичним хистом, людей, котрі сполучають відданість соціялизму з умінням без

галасу (й не зважаючи на сумятню та галас) налагоджувати міцну й одностайну спільну працю великої кількости людей в рамках совітської орґанізації. Лише таких людей, по десятиразовім випробовуванні, треба, посуваючи їх від простійших задач до тяжчих, висовувати на відповідальні місця провідників народної праці, керовників управлінням. Ми сього ще не навчилися. Ми сього навчимося.

„Одностайна орґанізація“ і диктатура.

Резолюція останнього (Московського) зїзду совітів висовує, яко найпершу задачу хвилі, утворення „одностайної орґанізації“ і зміцнення дисциплини. Такого роду ухвали тепер усі охоче „приймають“ і „підписують“, але того, що переведення їх в життя вимагає примусу і примусу саме в формі диктатури, ясно собі не уявляють. А тимчасом було найбільшим безглуздям і найнікчемнійшим утопізмом, порожньою мрійливістю сподіватися, що без примусу й без диктатури можливий перехід від капиталізму до соціялізму. Теорія Маркса проти сеї дрібнобуржуазно-демократичної й анархичної нісенітниці виступала дуже давно і з найповнійшою ясністю. І Росія 1917—1918 років стверджує теорію Маркса в цім відношенні з такою наочністю, чутливістю і вимовністю, що тільки люде безнадійно тупі або ті, які уперто постановили відвертатися від правди, можуть ще помилятися що до сього. Або диктатура Корнилова (коли взяти його за російській тип Кавеньяка) або диктатура пролєтаріяту. Про инший вихід для країни, котра зазнала надзвичайно швидкого розвою з надзвичайно гострим переворотом, при нечуваній руїні, утвореній найтяжчою з воєн, не може бути й мови. Всі середні розвязання являються або обдуренням народу буржуазією, яка не може сказати що їй потрібний Корнилів, або тупістю дрібнобуржуазних демократів, Чернових, Церетелі, Мартових, з їх балаканиною про єдність демократії, загальнодемократичний фронт і тому побідну нісенітницю. Кого ж навіть перебіг російської революції 1917—1918 років не навчив того, що середні розвязання неможливі, на того треба махнути рукою.

З другого боку не важко переконатися, що при всякім переході від капиталізму до соціялізму диктатура конче потрібна з двох головних причин чи в двох го-

ловних напрямах. Поперше, неможна подоліти й викоренити капиталізм без немилосердного подавлення опору визискувачів, яких відразу неможна позбавити їхнього багатства, їхніх привилеїв орґанізованости й знання, і які отже протягом досить довгої доби пробуватимуть повалити ненависну власть бідноти. Подруге, всяку велику революцію, а соціялістичну зокрема, навіть як би й не було війни зовнішньої, неможна уявити без війни внутрішньої, себто без горожанської війни, котра означає ще більший розвал, ніж зовнішня війна, — означає стан найбільшої непевности, неурівноважености, хаосу. І, розуміється, всі елєменти розкладу старого суспільства, неминуче дуже численні, злучені переважно з дрібною буржуазією (бо її передовсім руйнує й нищить всяка війна і всяка криза), не можуть не „виявити себе" при такім глибокім перевороті. А „виявити себе" елєменти розкладу не можуть инакше, як збільшенням злочинств, хуліґанства, підкупу, спекуляцій, всякого роду гидот. Для подолання сього потрібні час і жалізна рука.

Не було жадної великої революції в історії, коли б народ інстинктовно не відчував сього і не виявляв збавенної певности, розстрілюючи злодіїв на місці злочину. Біда попередніх революцій була в тім, що революційного захоплення мас, яке підтримує їх напружений стан і дає їм силу уживати безмилосердного подавлення елєментів розкладу, ставало не надовго. Соціяльною, себто клясовою причиною такої непевности революційного захоплення мас було слабосилля пролєтаріяту, який один тільки (коли він досить численний, свідомий, дисциплинований) в стані повести за собою вистачаючу більшість працюючих і визискуваних (більшість бідноти, коли говорити простійше й популярнійше) і утримати досить довгий час власть для цілковитого подавлення і всіх визискувачів і всіх елєментів розкладу.

Сей історичний досвід усіх революцій, сю всесвітньо-історичну, господарчу й політичну науку ствердив Маркс, давши коротку, точну, яскраву формулу: диктатуру пролєтаріяту. А, що російська революція правильно наблизилася до здійснення всесвітньоісторичної задачі, се показало переможне поширення між усіми народами Росії совітської орґанізації. Бо совітська власть не є нічим иншим, як орґанізованою формою диктатури пролєтаріяту, диктатури передової кляси, кляси, котра підносить до нового демократизму, до самостійної участи

в управлінні державою кількадесять милїонів працюючих і визискуваних, котрі на своїм досвіді вчаться бачити в дисциплинованім і свідомім аванґарді пролєтаріяту свого найпевнійшого провідника.

Але диктатура — се велике слово. А великих слів неможна кидати на вітер. Диктатура є жалізна власть, революційно-відважна і швидка, немилосердна в подавленні, як визискувачів, так і хуліґанів. А наша власть непомірно мягка, скрізь і завжде більше подібна до киселя, ніж до жаліза. Неможна забувати ані на хвильку, що буржуазна і дрібнобуржуазна стихія бореться проти совітської власти двояко: з одного боку, наступаючи зовні, методами Савинкових, Гоців, Ґеґечкорі, Корнилових, змовами й повстаннями, їх брудним „ідеолоґічним“ відгомоном, потоками брехні і наклепів в пресі кадетів, правих есерів і меньшевиків, — з другого боку, ся стихія впливає зсередини, використовуючи всякий елємент розкладу, всяке слабосилля для підкупу, для зміцнення недисциплинованости, розхитаности, хаосу! Чим близче ми підходимо до повного подавлення буржуазії, тим небезпечнійшою стає для нас стихія дрібнобуржуазної анархичности. І боротьбу проти сеї стихії неможна вести самою пропаґандою і аґітацію, самою проповіддю співзмагання, самим відбором орґанізаторів, боротьбу сю треба вести і примусом.

В тій мірі як основною задачею стає не воєнне подавлення, а управління, — типовим проявом подавлення й примусу ставатиме не розстріл на місці, а суд. І в цім відношенню революційні маси, по 25-ім жовтня 1917-го року вступили на певний шлях і доказали життєвість революції, почавши уряджувати свої робітничі і селянські суди, що до всяких декретів про розвязання буржуазнодемократичного судового аппарату. Але наші революційні й народні суди непомірно, неймовірно слабосильні. Почувається, що ще остаточно не зламано одержаний у спадщину від ярма поміщиків і буржуазії народний погляд на суд, як на щось казьонно-чуже. Нема досить свідомости того, що суд є орґаном поголовного притягнення саме бідноти до державного управління (бо судова діяльність — се одна з функцій державного управління), що суд є орґаном власти пролєтаріяту й біднійшого селянства, — що суд є знаряддям виховування до дисциплини. Нема досить свідомости того простого й очевидного факту, що коли головним лихом Росії є голод

і безробіття, то подолати сього лиха неможна жадними пориваннями, усунути його можна тільки всесторонньою, всеобхоплюючою, всенародною орґанізацією і дисциплиною, щоби збільшити продукцію хліба для людей і хліба для промисловости (топлива), завчасу підвезти й правильно розділити його; що тому винний в муках голоду й безробіття кожний, хто нарушує трудову дисциплину в якім-будь господарстві, в якій-будь справі, — що винного в тім треба вміти знаходити, віддавати під суд і карати безмилосердно. Дрібно-буржуазна стихія, проти якої нам доводиться тепер вести найупертійшу боротьбу, виявляється саме в слабосиллі свідомости усіх і кожного в справі орґанізації й дисциплини, — в міцнім додержанні дрібновласницького погляду: аби мені захопити як найбільше, а все инше-байдуже.

На жалізничій справі, яка мабуть, найбільш наочно втілює господарчі звязки утвореного великим капіталізмом орґанізму, ся боротьба дрібно-буржуазної стихії, розхлябаности проти пролєтарської організованости відбивається особливо опукло. Елємент пролєтарський в його ліпшій частині бореться за дисциплину; але серед того й другого елємєнту багато є хитких, „слабосилих“, нездатних до опору „спокусі“ спекуляції, хабаря, особистої вигоди, яку купується ціною майже всього аппарату, від правильної праці котрого залежить перемога над голодом і безробіттям.

Знаменною є боротьба, що розвивається в сій области довкола останнього декрета про управління жалізницями, декрета про доручення диктаторських (чи „необмежених“) уповноважень поодиноким провідникам. Свідомі (а здебільшого, правду кажучи, несвідомі) представники дрібнобуржуазної розхлябаности бажали бачити в полишенні „необмеженої“ (себто диктаторської) повновласти поодиноким особам відхилення від засади коллєґіяльности, від демократизму й инших принципів совітської власти. Серед лівих есерів денеде розвилася просто хуліґанська, себто потураюча поганим інстинктам і дрібнобуржуазному змаганню „урвати“, аґітація проти декрета про диктаторство. Повстало питання дійсно величезного значіння: поперше, питання засадниче, чи сполучимо взагалі з основними засадами совітської власти призначення поодиноких осіб з необмеженими уповноваженнями, диктаторів; подруге, в якім відношенні стоїть сей випадок — сей прецедент, коли хочете, — до

окремих завдань власти підчас даної конкретної хвилі; і на першім і на другім питанні треба спинитися дуже уважно.

Що диктатура поодиноких осіб в історії революційних рухів була дуже часто речницею, носійкою, провідницею диктатури революційних кляс, про се говорить незаперечний досвід історії. З буржуазним демократизмом диктатура поодиноких осіб сполучалася без сумніву. Але що до сього, то ті з буржуазних людців, що ганять совітську власть, а рівнож і їхні дрібнобуржуазні підголоски, виявляють завжде легкість рук: з одного боку, вони проголошують совітську власть просто чимсь безглуздим, анархичнодиким, старанно минаючи всі наші історичні порівнання і теоретичні докази того, що совіти являються вищою формою демократизму; з другого боку, вони вимагають від нас вищого, ніж буржуазний, демократизму і кажуть: з вашим большевицьким (себто не буржуазним, а соціялістичним) совітським демократизмом особиста диктатура абсолютно несполучима.

Міркування зовсім нікчемні. Коли ми не анархисти, то мусимо признати конечність держави, себто примусу для перехода від капиталізму до соціялізму. Форма примусу залежить од висоти розвою даної революційної кляси, потім від таких окремих обставин, як, наприклад, спадщина довгої й реакційної війни, далі від форм опору буржуазії чи дрібної буржуазії. Через те нема зовсім жадної суперечности між совітським, себто соціялістичним демократизмом і уживанням диктаторської власти поодиноких осіб. Ріжниця між пролєтарською диктатурою і буржуазною в тім, що перша намірює свої удари проти експлуаторської меншости в інтересах визискуваної більшости, а потім в тім, що першу здійснюють — і через поодиноких осіб — не тільки маси працюючих і визискуваних, але й орґанізації, збудовані так, щоб саме такі маси будити, підносити до історичної творчости. Совітські орґанізації належать до такого роду орґанізацій.

Про друге питання, а саме що до єдиноособної диктаторської власти з огляду на специфічні, окремі завдання даної хвилі, треба сказати, що всяка велика машинова індустрія — себто, саме матеріяльне, продукційне джерело і основа соціялізму — вимагає безумовної й найстрогшої єдности волі, яка кермує спільною працею соток, тисяч і десятків тисяч людей. І технічно й економічно й історично конечність ся очевидна для всіх, хто думав про

соціялізм, її завжде визнавалося за його передумову. Але як можна забезпечити найсуворійшу єдність волі? Послухом волі тисяч волі одного.

Сей послух може, при ідеальній свідомости і дисциплинованости учасників спільної праці, нагадувати більше дирижерство. Він може прийняти гострі форми диктаторства — коли нема ідеальної дисциплинованости й свідомости. Але, так чи инакше, безперечний послух єдиній волі безумовно конче потрібний для успіхів процесів праці, орґанізованої по типу великої машинової індустрії. Для залізниць він конечний подвійно і потрійно. І ось сей перехід від одного завдання до другого, зовнішньо до неї зовсім неподібного, і є своєрідністю теперішньої хвилі. Революція тільки що розбила найбільші, найстарші, найміцнійші, найтяжчі кайдани, котрим зпід буку корилися маси.

Се було вчора, а нині в інтересах соціялізму та ж сама революція вимагає безперечного послуху мас єдиній волі керовників трудового процесу. Розуміється, не можна собі уявити, щоби такий перехід стався відразу. Він здійсниться тільки коштом дуже великих сутичок, заворушень, поворотів до старовини, величезного напруження енерґії пролєтарського аванґарду, який веде народ до новини. Над сим не задумуються ті, хто впадає в обивательську гистерику „Нової Жизни", „Впереду", „Діла Народу" й „Нашого Віку".

Візьміть психолоґію середнього, пересічного представника працюючої й визискуваної маси, поставте сю психолоґію поруч з обєктивними, матеріяльними умовинами його суспільного життя. До жовтневої революції він не бачив ще на ділі, щоби маєтні експлуататорські кляси якою небудь для них справді поважною жертвою поступилися на його користь. Він не бачив ще, щоб йому дали багато разів обіцяну землю і волю, дали мир, поступилися інтересами „великодержавности" і великодержавних таємних договорів, поступилися капиталом і прибутками. Він побачив се тільки опісля 25-го жовтня 1917-го року, коли він сам узяв се силою й силою ж мусів взяте боронити від Керенських, Гоців, Ґеґечкорі, Дутових, Корнилових; розуміється, що якийсь час ціла його увага, всі помисли, всі сили душі змагаються до того, щоб зітхнути, випростатися, розгорнутися, взяти найблизчі блага життя, котрі можна взяти і котрих не давали йому повалені визискувачі. Розуміється, що по-

трібен певний час для того, аби пересічний представник маси не тільки побачив сам, не тільки переконався, але й відчув, що так просто „взяти“, хапнути, урвати неможна, що се веде до зміцнення розрухи, до загибели, до повороту Корнилових. Відповідний перелом в умовах життя, а тим самим і в психолоґії, широких працюючих мас ледві-ледві починається. І все наше завдання, завдання партії комуністів (большевиків), яка являється свідомою виразницею змагань визискуваних до визволення, — є пізнати сей перелом, зрозуміти його конечність, стати на чолі змученої й стомлено шукаючої виходу маси, повести її певним шляхом, шляхом трудової дисциплини, шляхом согласованости завдань мітінґування про умови праці і завдань безперечного виповнення волі совітського керовника, диктатора, за часу праці.

З „мітінґування“ глузують, ще частійше з приводу його злобно сичать буржуа, меньшевики, новожизненці, котрі бачать в нім лише хаос, безглуздя, вибухи дрібновласницького еґоїзму. Але без мітінґування маса поневолених ніколи не змогла би перейти від дисциплини, вимушеної визискувачами, до дисциплини свідомої й добровільної. Мітінґування — се справжній демократизм працюючих, їхнє випростування, їхнє пробудження до нового життя, їхні перші кроки на полі, яке вони самі й очистили від гадів (визискувачів, імперіялістів, поміщиків, капиталістів) і яке вони самі хочуть навчитися наладжувати посвому, для себе, на основах своєї совітської, а не чужої, не панської, не буржуазної власти. Потрібна була саме жовтнева перемога працюючих над визискувачами, потрібна була ціла історична смуга первісного обговорення самими працюючими нових умов життя й нових завдань, щоби став можливим певний перехід до нових форм трудової дисциплини, до свідомого засвоєння ідеї конечности диктатури пролєтаріяту, до безперечного послуху єдинообсобним керовникам совітської власти за часу праці.

Сей перехід почався тепер.

Ми успішно розвязали перше завдання революції, ми бачили, як працюючі маси випрацювали в собі основну умову її успіху, обєднання своїх змагань проти визискувачів для повалення їх. Такі етапи, як жовтень 1917-го року мають всесвітньоісторичне значіння.

Ми успішно розвязали друге завдання революції: пробудити й підняти саме ті суспільні „низи“, котрі визискувачами спихнуто вниз, і котрі тільки опісля 25-го жовтня 1917-го року одержали всю свободу валити своїх гнобителів і почати оглядатися й улаштовуватися на свій лад. Мітінґування саме найбільш пригнобленої й забитої, найменш підготованої маси працюючих, переведення нею скрізь і всюди своєї совітської орґанізації, ось другий великий етап революції.

Починається третій. Треба закріпити те, що ми самі відвоювали, що ми самі декретували, узаконили, обговорили, призначили. — закріпити в міцні форми щоденної трудової дисциплини. Се найтяжче, але й найвдячнійше завдання, бо тільки розвязання його дасть нам соціялістичні порядки. Треба навчитися сполучати бючий повіддю, бурхливий, виступаючий з усіх берегів мітінґовий демократизм працюючих мас з жалізною дисциплиною під час праці, з безперечним послухом волі одної особи, совітського керовника, під час праці.

Ми сього ще не навчилися. Ми сього навчимося.

Відновлення буржуазного визиску загрожувало нам учора в особі Корнилових, Гоців, Дутових і инших. Ми їх подоліли. Те саме відновлення загрожує нам нині в иншій формі, а саме в стихії дрібнобуржуазної розхлябаности й анархизму, дрібновласницького становища „моя хата з краю“, в буденних, дрібних, але зате численних наступах і навалах сеї стихії проти пролєтарської дисциплинованости. Ми сю стихію дрібно-буржуазної анархії мусимо перемогти і ми переможемо її.

Розвій совітської орґанізації.

Соціялістичний характер демократизму совітського, себто пролєтарського, в його конкретнім, данім уживанні, — полягає поперше, в тім, що виборцями виступають працюючі й визискувані маси; буржуазію виключається; подруге, в тім, що всякі бюрократичні формальности й обмеження виборів відпадають; маси самі встановляють порядок і строки виборів, при повній свободі відкликання вибраних; потретє в тім, що утворюється найліпшу орґанізацію аванґарду працюючих, великопромислового пролєтаріяту, котра дозволяє йому керувати найширшими масами працюючих, втягувати їх в самостійне політичне життя, виховувати їх політично

на їх власнім досвіді, в тім отже, що поперше приступається до того, щоби населення дійсно поголовно вчилося управляти.

Такі головні характеристичні ознаки приміненого в Росії демократизму, котрий є вищим типом демократизму, розривом з буржуазним понівеченням його, переходом до соціялістичного демократизму і до умов, уможливлюючих початок відмирання держави.

Розуміється, стихія дрібнобуржуазної дезорґанізованости (яка при кожній пролетарській революції в тій чи иншій мірі неминучо виявить себе, а в наглій революції через дрібнобуржуазний характер країни, її відсталість і наслідки реакційної війни виявляється особливо міцно) не може не відбиватися на совітах.

Над розвоєм орґанізації совітів і совітської власти доводиться невпинно працювати. Істнує дрібнобуржуазна тенденція до перетворення членів совітів в „парламентарів“ чи, з другого боку, в бюрократів. Боротися проти сього треба, притягаючи всіх членів совітів до практичної участи в управлінню. Відділи совітів перетворюються в багатьох місцевостях в орґани, які поволі спливаються з комісаріятами. Метою нашою є поголовне притягнення бідноти до практичної участи в управлінні, і всякі кроки до здійснення сього — чим ріжноманітнійші, тим краще — треба старанно реєструвати, досліджувати, систематизувати, перевіряти ширшим досвідом й узаконяти. Метою нашою є безплатне виконування державних обовязків кожним працюючим, по відбутті восьмигодинної задачі продуктивної праці. Перехід до сього особливо тяжкий, але тільки в цім переході є забезпека остаточного зміцнення соціялізму. Новина і труднощі перемін викликають, природна річ, багато кроків, які робиться, так сказати, напомацки, з численними помилками, збоченнями; без сього не може бути жадного скорого поступу. Вся своєрідність теперішнього положення на погляд багатьох, вважаючих себе соціялістами, є в тім, що люди звикли абстрактно протиставляти капиталізм соціялізму, а між тим і другим глибокодумно ставили слово: „перескок“ (декотрі, пригадуючи уривки читаного у Енґельса, добавляли ще глибокодумнійше: „перескок з царства конечности до царства свободи“). Про те, що учителі соціялізму називали перескоком перелом з погляду поворотів всесвітньої історії і що перескоки такого роду обіймають доби в кільканадцять а то й більше років,

про се не вміє подумати більшість так званих соціялістів, котрі про соціялізм „читали в книжці“, але ніколи поважно до справи не поглиблялися. Природна річ, що славетна „інтеліґенція“ постачає за таких часів величезну кількість плачниць за покійниками: одна плаче за установчим зібранням, друга за буржуазною дисциплиною, третя за капиталістичним ладом, четверта за культурним поміщиком, пята за імперіялістичною великодержавністю і так далі і таке инше.

Дійсна своєрідність епохи великих перескоків є в тім, що численність одломків старого, які нагромаджуються иноді швидче, ніж скількість (не завжде зразу видних) зародків нового, вимагають уміння виділити найважнійше в лінії чи ланцюгу розвою. Бувають історичні хвилини, коли для успіху революції найважнійше накопичити як найбільше одломків, аби висадити в повітря як найбільше старих установ; бувають моменти, коли таких вибухів досить, і на чергу ставиться „прозаїчну“ (для дрібнобуржуазного революціонера нудну) працю розчистки землі від одломків; бувають хвилини, коли старанний догляд за зародками нового, що зростають з-під одломків на незовсім ще очищенім руйновищі, є найважнійшою справою. Не досить бути революціонером і прихильником соціялізму чи комуністом взагалі. Треба уміти знайти що хвилини те спільне кільце ланцюгу, за котре потрібно вхопитися усіми силами, щоб утримати цілий ланцюг і певно підготувати перехід до дальшого кільця, при чім чергування кілець, їх форма, їх счеплення, їх взаємне відріжнення в історичнім ланцюгу подій — не так прості й дурні, як в звичайнім, зробленім ковалем ланцюгу.

Боротьбу проти бюрократичного понівечіння совітської власти забезпечується певними звязками совітів з народом, в значінні працюючих і визискуваних, гнучкістю й еластичністю сих звязків. Буржуазних парламентів навіть найліпшої в світі демократизмом капиталістичної республики біднота ніколи не вважає за свою установу. Совіти ж „свої“, а не чужі для мас робітників і селян. Сучасним соціялдемократам відтінку Шайдемана або, що майже те ж саме, Мартова також гидкі совіти; їх тягне до гожого буржуазного парламента, чи до установчого зібрання, як Турґенєва перед 60 роками тягнуло до поміркованої монархичної й дворянської конституції, як йому був гидкий мужицький демократизм Добролюбова і Чернишевського.

Саме близькість до „народу“ працюючих утворює окремі форми відклику й иншої контролі знизу, котрі треба тепер особливо старанно розвивати. Наприклад, совіти народної освіти, яко періодичні конференції совітських виборців і їхніх делєґатів для обговорення й контролі діяльности совітських властей в даній области, заслуговують найповнійшого співчуття й підтримання. Нема нічого безглуздійшого як перетворення совітів у щось застигле й самодовліюче. Чим рішучійше ми повинні стояти тепер за немилосердно тверду власть, за диктатуру поодиноких осіб для певних процесів праці, в певні хвилі чисто виконавчих функцій, тим ріжноманітнійшими мають бути форми і способи контролі знизу, щоби паралізувати всяку тінь змоги понівечіння совітської власти, щоби виривати повторно й невпинно бурян бюрократизму.

Закінчення.

Надзвичайно важке, трудне й небезпечне положення в міжнароднім відношенні: необхідність сновигати й відступати; доба чекання нових вибухів революції, яка болісно довго назріває на заході. Всередині країни доба повільного будівництва і немилосердного підтягування, довгої й упертої боротьби пролєтарсько-суворої дисциплинованости проти загрожуючої дрібнобуржуазної розхлябаности й анархичности. Такі, коротко кажучи, знаменні риси особливої, теперішньої хвилі в соціялістичній революції. Таке те кільце історичного ланцюгу подій, за яке нам тепер доводиться з усіх сил ухопитися, щоб опинитися на висоті задачі на будуче до переходу до найблизчого кільця, — яке приваблює до себе особливою яскравістю, яскравістю перемоги міжнародної пролєтарської революції.

Спробуйте поставити поруч зі звичайним, ходячим поняттям „революціонера“ гасла, що випливають з особливостей теперішньої хвилі: сновигати, відступати, чекати, спроквола будувати, немилосердно підтягувати, суворо дисциплинувати, нищити розхлябаність. Чи дивно ж, що деяких „революціонерів“, коли вони чують се, обхоплює благородне обурення і вони починають лаяти нас за забуття жовтневої революції, за догодництво з буржуазними спеціялістами, за компроміси з буржуазією, за дрібну буржуазність, за реформізм і такі инші річи.

Біда сих лихо-революціонерів у тім, що навіть у тих з них, хто керується найліпшими в світі спонуками

й визначається безумовною відданістю справі соціялізму не вистачає розуміння того окремого й „особливо неприємного“ стану, крізь який неминуче мусіла перейти відстала країна, змучена реакційною й нещасливою війною, країна, котра розпочала соціялістичну революцію значно раньше, ніж більш передові країни; — не вистачає витревалости в трудні хвилини важкого переходу.

Природна річ, що „официяльну“ оппозицію такого роду творить нашій партії партія лівих есерів. Особисті виїмки з ґрупових і клясових типів, розуміється, єсть і завжде будуть, але соціяльні типи лишаються. В країні з величезною перевагою дрібновласницького населення над чисто пролєтарським неминуче буде відбиватися — і иноді надзвичайно гостро відбиватися — ріжниця між революціонером дрібнобуржуазним і пролєтарським. Перший хитається й вагається при кожнім повороті подій, переходить від лютої революційности в березні 1917 року до вихваляння „коаліції“ в травні, до ненависти проти большевиків (або до оплакування їхнього авантюризму) в липні, до лякливого ухилення від них у жовтні, до підтримання їх в грудні, — нарешті, в березні і квітні 1918-го року такі типи найчастійше морщать зневажливо ніс і говорять: „Я не з тих, хто співає гимни орґанічній праці, практицизму й постепеновщині“.

Соціяльне джерело таких типів-се дрібний хазяйчик, який ошалів від страхіть війни, від наглого розору, від нечуваних мук голоду й неладу, який гистерично метушиться, шукаючи виходу й рятунку, хитаючися між довіррям до пролєтаріяту і підтриманням його, з одного боку, і приступами розпуки, з другого боку. Треба ясно зрозуміти і міцно засвоїти, що на такій суспільній основі ніякого соціялізму збудувати неможна. Кермувати працюючими й визискуваними масами може тільки кляса, котра без хитань простує своїм шляхом, не падаючи духом і не впадаючи в розпуку при найтяжчих, найтруднійших і найбезпечнійших переходах. Нам гистеричних поривань не треба. Нам потрібний мірний поступ залізних баталіонів пролєтаріяту.

Н. Лєнін.

Март-квітень, 1918 року.

Ухвала Всеросійського центрального виконавчого комітету робітничих, салдатських, селянських і козацьких депутатів,

принята на засіданню 20-го квітня 1918-го року з приводу викладу товариша Лєніна про „Чергові завдання совітської власти“:

„Центральний виконавчий комітет, вислухавши доклад товариша Лєніна про чергові завдання совітської власти, цілком ухвалює виставлені в цім докладі засади. Центральний виконавчий комітет доручає президії спільно з докладчиком зредаґувати засади докладу у формі коротких тез, котрі також і опубликується, яко основні завдання совітської власти“.

Всім ґуберніяльним, повітовим, громадським совітам депутатів, усім, усім . . .

На засіданні Всеросійського центрального виконавчого комітету совітів депутатів 29-го квітня 1918-го року по вислуханню й обговоренню докладу товариша Лєніна про чергові завдання совітської власти одностайно ухвалено виставлені ним засади. Остаточну редакцію тез, котрі треба покласти в основу діяльности всіх совітів депутатів, доручено президії Центрального виконавчого комітету спільно з докладчиком. По виконанню дорученої їй праці Президія подає до відому й кермування всіх місцевих совітів депутатів ось які тези:

1. Міжнародне положення совітської республики в найвищій мірі тяжке й критичне, бо найглибші й найосновнійші інтереси міжнародного капиталу й імперіялізму спонукують їх змагатися не тільки до воєнного нападу проти Росії, але й до порозуміння що до поділу Росії й задушення совітської власти.

Тільки загострення імперіялістичної різні народів на Заході Европи і імперіялістичне суперництво Японії з Америкою на далекім Сході паралізують чи гальмують сі змагання і то також тільки почасти і тільки на якийсь, правдоподібно, короткий час.

Тому обовязковою тактикою Совітської республики мусить бути: з одного боку, надзвичайне напруження всіх сил для найскоршого господарчого піднесення країни, для збільшення своєї оборонноздатности і для утворення могутньої соціялістичної армії; з другого боку, в між-

народній політиці є конечною тактика сновигання, відступлення й чекання аж до хвилі, коли остаточно наступить інтернаціональна пролєтарська революція, котра тепер швидче, ніж досі, назріває в цілім ряді передових країн.

2. В области внутрішньої політики на порядку дня в теперішню хвилю згідно з резолюцією Всеросійського зїзду совітів 16-го березня 1918 р. — стоїть завдання орґанізації. Се завдання полягає в приміненню нового й найвищого уладження вигобу й розділення продуктів на основі суспільної машинової великої продукції (праці), і є головним змістом і головною умовою повної перемоги соціялістичної революції, котра почалася в Росії 25-го жовтня 1917-го року.

3. З чисто політичного погляду найвищим пунктом становища є те, що справу переконання працюючої Росії в правильности програми соціялістичної революції і справу завоювання Росії у визискувачів для працюючих в головних і основних рисах виконано і що на порядок дня виступає головне завдання управління Росією. Орґанізація правильного управління, певного переведення в життя розпоряджень совітської власти — се умова повної перемоги совітського типу держави, і не досить формально декретувати, встановити й завести в усіх кутках країни сей тип, але потрібно фактично його здійснювати і випробовувати правильною, щоденною працею в управлінні.

4. В области господарчого вибудування соціялізму найважнійшою ознакою моменту є те, що наша праця по орґанізації загальної й всеобхоплюючої одвічальности й контролі за виробом і розділенням продуктів і по заведенню пролєтарської реґуляції виробу далеко відстала від праці безпосередньої експропріяції експропріяторів, поміщиків і капиталістів. Се основний факт, се — умова нашого завдання.

Звідсіля з одного боку виходить, що боротьба проти буржуазії вступає до нової фази, а саме: центром ваги стає орґанізація контролі й одвічальности. Тільки сим шляхом можемо ми запевнити всі ті господарчі завоювання капиталу й усі ті заходи для націоналізації поодиноких залузей народного господарства, котрих осягнуто нами від жовтня, і тільки сим шляхом можна підготувати успішне закінчення боротьби проти буржуазії, себто повне запевнення соціялізму.

Зі згаданого основного факту можна з другого боку вивести пояснення, чому в певних випадках совітська власть мусіла робити крок назад чи йти на компроміс з буржуазними тенденціями. Таким кроком назад і відхиленням від принципів Паризької Комуни було, наприклад, заведення високих окладів для ряда буржуазних спеціялістів. Таким компромісом було порозуміння з буржуазними кооперативами відносно кроків і заходів для спроквольного притягнення до кооперативів усього населення. Доки пролєтарська власть не поставить на ноги загальної контролі й відповідальности, такі компроміси неминучі і наша задача: не замовчувати перед народом їхніх неґативних сторін і зміцняти свої змагання до поліпшення відвічальности й контролі, яко єдиного засобу й єдиного шляху до повного усунення всіх таких компромісів. За теперішньої хвилі такі компроміси конче потрібні яко єдине (при нашім спізненні з учотом, контролею й відповідальністю) забезпечення трохи повільнійшого, але й певнійшого поступу. При повнійшім переведенні учоту й контролі за виробом і розділенням продуктів відпаде конечність таких компромісів.

5. На порядок дневний виступають особливо заходи для підвищення трудової дисциплини й продуктивности праці. Кроки, зроблені вже в цім напрямі зокрема фаховими спілками, треба підтримувати, запевнювати й зміцнювати всіми силами. Сюди належать заведення акордової платні, вживання всього того, що є наукового й поступового в Тейлоровій системі, пристосування платні до загальних вислідів праці чи результатів експлуатації транспорту по жалізницях і водяних шляхах. Сюди ж належать також і орґанізація співзмагання між поодинокими продукційними й споживчими комунами, вибір орґанізаторів і т. д.

6. Диктатура пролєтаріяту є безумовною конечністю при переході від капиталізму до соціялізму, і при нашій революції ся істина найшла своє повне практичне ствердження. Але передумовою диктатури є справді міцна та в подавленні визискувачів і хуліґанів безмилосердна революційна власть; наша ж власть занадто мягка. Послух, і то під час праці безперечний послух, єдиноособним розпорядженням совітських керманичів, диктаторів, чи вони вибрані чи призначені совітськими установами, з диктаторськими уповноваженнями (як сього жадає, наприклад, декрет про жалізниці), — далеко

ще не забезпечено. Тут помічається вплив дрібноміщанської стихії, сили дрібновласницьких звичок, змагань і настроїв, які основно суперечать пролєтарській дисциплинованости й соціялізму. Все, що є свідомого в пролєтаріяті, повинно боротися проти сеї дрібноміщанської стихії, яка виявляється не тільки безпосередно (в підтриманні буржуазією й її підголосками: меньшевиками, правими соціял-революціонерами і т. д. всякого опору проти пролєтарської власти), але й небезпосередно (в тім гистеричнім хитанні, яке виявляє в головних питаннях політики дрібноміщанська партія лівих соціял-революціонерів, як також „новокомуністична" течія в нашій партії, що малпуючи лівих соціял-революціонерів, знижується до метод дрібноміщанського революціонізму).

Жалізна дисциплина і до краю переведена диктатура пролєтаріяту проти непевних дрібнобуржуазних хитань — ось загальне й остаточне гасло моменту.

Голова Центр. виконавчого комітету **Свердлов.**

Секретарь Центр. виконавчого комітету **Аванасов.**

ЗМІСТ.

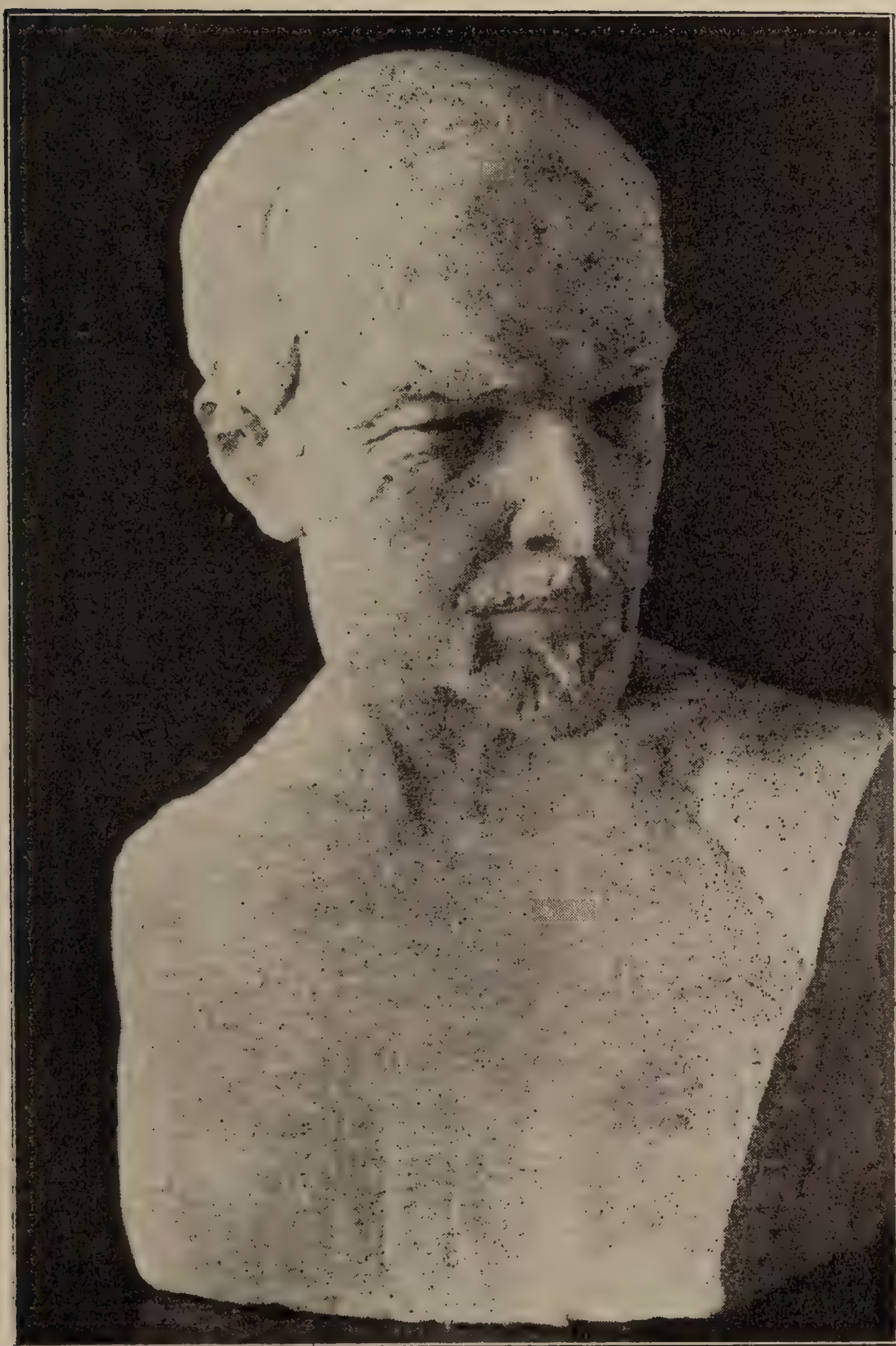

ВОЛОДИМИР УЛЬЯНІВ — Н. ЛЄНІН,

ВОЛОДИМИР ІЛЛІЧ ЛЄНІН.

Я мало знаю біоґрафію Лєніна і тому не спробуватиму тут викладати її, бо для сього знайдеться чимало инших джерел. Я говоритиму тільки про ті відносини, котрі безпосередно були у мене з ним, і про ті спостереження, котрі я безпосередно зібрав.

Вперше я почув про Лєніна по виході книжки „Туліна“ від Аксельрода. Книжки я ще не читав, але Аксельрод мені сказав: „Тепер можна сказати, що і в Росії є справжній соціял-демократичний рух і висовуваються справжні соціял-демократичні мислителі“. „Як?“ — спитав я, — а Струве, а Туган-Барановський. — Аксельрод трохи загадково усміхнувся (річ в тім, що раньше він дуже високо оцінював Струве) і сказав мені: „Так, але Струве й Туган-Барановський — це все сторінки російської університетської науки, факт з історії еволюції російської вченої інтеліґенції, а Тулін — се вже плід російського робітничого руху, се вже сторінка з історії російської революції.

Само собою розуміється, книжку Туліна перечитано закордоном (в Цюрисі), де я тоді був, з найбільшою жадобою, і пояснялося ріжними способами.

Опісля сього до мене доходили лише чутки про заслання Лєніна, про його життя в Красноярську з Мартовим і Потресовим.

Лєнін, Мартов і Потресов здавалися зовсім нерозлучними приятелями, з однаковим забарвленням, чисто російськими провідниками молодого робітничого руху. Дивно бачити, якими ріжними шляхами пішли сі „три приятелі“!

Книжка Лєніна з історії російського капиталу зробила на мене значно менше враження. Я, розуміється, бачив її статистистичну поважність, талановитість і великий політичний інтерес, який вона представляла, але я саме найменше цікавився докладним чисельним доказом розвою капиталізма в Росії, бо для мене особисто він був незаперечним, а в моїй пропаґандній і аґітаційній діяльности пером і словом — господарчі питання займали останнє місце.

Я був на засланню, коли до нас почали доходити відомости про другий зїзд. Тоді вже виходила і зміцніла „Искра“. За часу розриву „Искри“ з „Робочим Ділом“, хоча дехто з моїх приятелів, наприклад, Ник. Аносов виразно стояв по боці „Робочого Діла“, — я особисто, не вагаючися, проголосив себе искровцем. Але саму „Искру“ знав я погано: числа її доходили до нас розріжнено, хоча все ж доходили.

В кожнім разі, у нас була така уява, що до нероздільної тройці: Лєніна, Мартова й Потресова так же само інтимно прилучилася закордонна тройця: Плеханов, Аксельрод і Засулич.

Тому вістка про розкіл на 2-ім зїзді вдарила нас неначе обухом по голові. Ми знали, що на 2-ім зїзді довграватимуться останні дії боротьби проти „Робочого Діла“, але, щоби розкіл стався по такій лінії, що Мартов і Лєнін опиняться в ріжних таборах, а Плеханів „розколеться“ пополам, — се нам зовсім не впадало на думку.

Перший пункт устава? — Хиба варто колотися зза сього?! Розподіл стільців у редакції? — та що вони, з глузду зїхали там закордоном?!

Ми передовсім обурювалися на розкіл і змагалися на основі злиденних даних, які доходили до нас, розібратися, в чім же тут справа. Не було недостачі і в чутках, ніби Лєнін склочник і розкольник, за всяку ціну хоче встановити самодержавя в партії, а Мартов і Аксельрод не захотіли, мовляв, присягнути йому яко всепартійному ханові.

Але сьому в значній мірі протирічило становище Плеханова, як відомо, спершу дуже приязне й союзне з Лєніним.

Незабаром, правда, Плеханів перекинувся на бік меньшевиків, але це вже всі на засланню (і не тільки в Вологодщині, гадаю) прийняли яко щось таке, що погано характеризує Ґеорґія Валентиновича. Такі швидкі зміни становища не в добрій славі у нас, марксистів.

Словом, ми були до якоїсь міри в ночи. Я мушу сказати, що російські товариші, які підтримали Лєніна, також не зовсім точно уявляли собі, в чім справа. Найміцнійшу підпору, без сумніву, подав йому А. А. Богданів, коли говорити про особи.

В сій площі прилучення Богданова до Лєніна мало, можна сказати, рішаюче значіння. Як би він не прилучився до Лєніна — справа пішла би, правдоподібно, значно повільнійше.

Але чому Богданів прилучився до Лєніна? — Він зрозумів боротьбу на зїзді, передовсім, яко боротьбу за дисциплину; коли за формулу Лєніна голосувала все-ж-таки більшість (хоча 1 голос), меншість мусила підпорядкуватися, — а, подруге, яко боротьбу російської частини партії проти закордонників. Аджеж довкола Лєніна не було жадного славетного імени, за то з ним були майже суспіль усі делеґати, що приїхали з Росії, а проти нього, по переході туди Плеханова, зібралися всі закордонні божки.

Богданів не зовсім точно малював картину так: закордонна партійна аристократія не хоче зрозуміти, що у нас тепер дійсно є партія і що передовсім треба числитися з колективною волею російських практичних робітників.

Без сумніву, ся лінія, яка вилилася тим часом в гасло: „єдиний центр і до того ж в Росії“ — підкупляюче впливала на багато російських комітетів, що досить густою сіттю розкинулися тоді по Росії.

Незабаром стало відомо, серед кого має успіх та чи инша лінія. До меньшевиків прилучилася більшість марксистської інтеліґенції столиці, — вони мали незаперечний успіх серед найкваліфікованійших робітників; до большевиків передовсім прилучилися саме комітети, себто провінціяльні робітники-професіонали революції. І се була, розуміється, переважно, інтеліґенція, без сумніву иншого типу — не марксиствуючі професори, студенти й курсистки, а люде, які раз назавжде зробили своєю професією — революцію.

Переважно сей елємент, якому Лєнін надавав таке величезне значіння, який він звав бактерією революції, і обєднався довкола Богданова в славетне Орґанізаційне Бюро Комітетів Більшости, котре й дало Лєніну його армію.

Нагадаю тут, що на запрошення тодішнього догодувачівського Ц. К. я їздив до Смоленська. Перед сим я бачився в Київі з тов. Крижановським, що грав тоді досить велику ролю, був близьким приятелем Лєніна, одначе хитався між чисто лєнінською позицією й позицією примирливости.

Він саме й оповів мені докладнійше про Лєніна. Характеризував він його з захопленням, малював його, яко величезний розум, надлюдську енерґію, надзвичайно милого, веселого товариша, але одночасно зазначав, що Лєнін передовсім чоловік політичний, і що, розійшовшися з ким-небудь політично, — він зараз же розриває й особисті зносини. В боротьбі ж, по словам Крижановського, Лєнін був безмилосердним і прямолінійним.

І тим часом, як мені уявлявся відповідний досить таки романтичний образ, — Крижановський додав: „А з вигляду він подібний до ярославського кулачка, до хитрого мужичка, особливо, коли носить бороду“.

Ледві я по засланню приїхав до Київа, як отримав від Бюра Комітетів Більшости просто припис негайно виїхати за кордон і вступити до редакції центрального орґану партії. Я зробив се.

Нагадаю, що кілька місяців я прожив у Парижі, почасти тому, що бажав близче розібратися в розходженні. Одначе в Парижі я, все-таки, став негайно на чолі тамошньої дуже невеличкої большевицької ґрупи і почав уже воювати проти меньшевиків.

Лєнін писав мені кілька коротких листів, в котрих кликав поспішати до Женеви. Нарешті, він приїхав сам.

Приїзд його для мене був трохи несподіваним. Особисто на мене з першого погляду він не зробив занадто гарного враження. Мені він здався зовнішньо неначеб трохи безбарвним, а так — нічого певного він не казав, тільки домагався негайного відїзду до Женеви.

На відїзд я згодився.

Одночасно Лєнін надумався прочитати великий виклад про долю російської революції й російського селянства.

На сім викладі я вперше почув, як він промовляє. Тут Лєнін перетворився. Величезне враження на мене і на мою жінку зробила та зосереджена енерґія, з котрою він говорив, сі втуплені в товпу слухачів очі, що ставали майже хмарними і неначе сверлили товпу, сей одноманітний, але повний сили рух промовця то вперед то назад, ся легко пливуча й наскрізь пересякнута волею промова.

Я зрозумів, що сей чоловік, яко трибун, мусить робити міцне й невитравне враження. А я вже знав, який сильний Лєнін публицист з його грубоватим, надзвичайно ясним стилем, з його умінням представити всяку думку, навіть складну, надиво просто і обговорювати її з усіх боків так, що вона вибивалася, нарешті, навіть в найсирійшім і мало звиклим до політичного думання умі.

Я тільки пізнійше, значно пізнійше пізнав, що не трибун і не публицист, і навіть не мислитель — найсильнійші сторони в Лєніні, але вже й тоді для мене було ясно, що головною рисою його характера, тим, що складало половину його обличча — була воля, дуже певна, вельми напружена воля, яка вміла зосередитися на найблизчій задачі, але ніколи не виходила поза круг, начертаний міцним розумом, котра всяку окрему задачу встановляла яко кільце у велетенськім світовім політичнім ланцюзі.

Здається, другого дня опісля викладу ми, не памятаю з якої нагоди, попали до ліповщика Аронсона, з котрим я був тоді в досить добрих відносинах. Аронсон, побачивши голову Лєніна, захопився нею і став прохати у Лєніна дозволу виліпити, принаймні, медаль з нього.

Він указав мені на цікаву подібність Леніна до Сократа. Треба сказати, впрочім, що ще більше, ніж до Сократа, Ленін подібний до Верлена. Тоді тільки що вийшов Карерів портрет Верлена в ґравюрі і одночасно ж виставлялося відоме погруддя Верлена, куплене потім для женевського музея.

Зрештою, зазначалося, що Верлен був надзвичайно схожий з Сократом. Головна схожість була в роскішній формі голови.

Будова черепа Володимира Ілліча, дійсно, роскішна. Треба трохи придивитися до нього, щоб замісць першого враження простої великої лисої голови оцінити сю физичну міць, контур велетенської бані чола й спостерегти, я сказав би знову таки, физичне парусіння світла від його поверхні.

Ліповщик, розуміється, спостеріг се зразу.

Поруч з сим більше зближаючі з Верленом, ніж з Сократом, глибоко запалі, невеликі і страшенно уважні очі. Але у великого поета сі очі тьмяні, якісь погаслі (судячи по портрету Карера) — у Леніна вони насмішкуваті, повні іронії, зорять умом і якоюсь завзятою веселістю. Тільки коли він говорить — вони стають, дійсно, хмарними й неначе гипнотизують. У Леніна дуже малі очі, але вони такі виразні, такі одухотворені, що я потім часто любовав їхньою несамовитою грою.

У Сократа, судячи по погруддям, очі були скорше опуклі.

В нижчій частині знову значна схожість, особливо, коли Ленін носить більше чи менше велику бороду. У Сократа, Верлена й Леніна борода росла однаково, трохи занедбано і недоладно. І в усіх трьох нижня частина обличча трохи безформна, зроблена грубо, неначеб абияк.

Великий ніс і товсті губи додають трохи татарське обличча Леніну, що в Росії, розуміється, легко пояснюється. Але зовсім, або майже зовсім такий же ніс і такі-ж губи і в Сократа, що особливо звертало увагу в Греції, де подібний тип надавалося хиба що тільки химерним сатирам. Те ж саме й у Верлена. Один з близьких приятелів Верлена прозвав його калмуком. На обличчу великого мислителя, судячи по погруддям, лежить передовсім саме відсвіт глибокої думки. Я гадаю, одначе, що — коли в передачі Ксенофонта й Платона є частина істини — Сократ був веселим і іронічним, і схожість в живій грі обличча була, правдоподібно, більшою, ніж се показує погруддя. Рівно ж і в обох славетних образах Верлена панує той тужливий настрій, той декадентський мінор, котрий переважав, розуміється, і в його поезії, але всім відомо, що Верлен, особливо в початку свого підпиття бував веселим та іронічним, і я думаю, знову-таки, що схожість тут була більшою, ніж здається.

Чого може навчити се чудне порівнання великого грецького философа, великого французького поета і великого російського революціонера?

Розуміється, нічого. Воно хиба що тільки намічає, як одна й та ж зовнішність може належати, правда, мабуть, приближно рівним ґеніям, але з зовсім ріжним напрямом духа, а, подруге, дало мені змогу описати зовнішність Леніна більш-менш наглядно.

Коли я близче пізнав Леніна, я оцінив ще одну сторону його, котра зразу не звертає на себе уваги: се дивну силу життя в нім. Вона в нім клекоче й грає. Тепер Леніну вже 50 років, але він і нині ще зовсім молодий чоловік, зовсім юнак по свому

життєвому тонусу. Як він заразливо, як мило, як по-діточому регочеться і як легко розсмішити його, який у нього нахил до сміху — сього виразу перемоги людини над труднощами! За найстрашнійших хвилин, які нам доводилося разом переживати, Лєнін був незмінно рівним і так же само нахильним до веселого сміху.

Його гнів також надзвичайно милий. Не зважаючи на те, що від вибуху його, дійсно, за останнього часу могли гинути десятки, а може й сотні людей, він завжде панує над своїм обуренням і воно має жартівливу форму. Сей грім, „неначе граючись, грюкоче високо в небі голубім". Я багато разів спостерігав се зовнішнє клекотіння, сі обурені слова, сі стріли ущіпливої іронії, а поруч був той же смішок в очах і здатність в одну хвилину покінчити всю цю сцену гніву, неначе Лєнін грав її, бо так треба. Внутрішньо ж він зостається не тільки спокійним, але й веселим.

В приватнім життю Лєнін також найбільше любить саме таку невибагливу, безпосередню, просту веселість, що клекоче силами. Йому любі — діти й котята. З ними він може гратися цілі години.

До своєї праці Лєнін вносить ті ж самі гарні чари життя. Я ніколи не скажу, щоб Лєнін був трудовитим, мені якось ніколи не доводилося бачити, щоб він втопився в книжку чи зігнувся над писарським столом. Пише він страшенно швидко, буйним розмашним письмом; без жадних перечеркувань накидає він свої статті, котрі не коштують його жадних напружень. Зробити се він може що хвилі, звичайно вранці, вставши з ліжка, але й пізно ввечері, вернувши опісля втомної днини, і коли завгодно. Читав він весь останній час, з виїмкою, може, короткого часу закордоном, за реакції, більше уривками, ніж усидливо, але з усякої книги, з усякої сторінки він винесе щось нове, викопає ту чи иншу потрібну для нього ідею, яка служить йому потім зброєю.

Особливо запалюється він не від споріднених ідей, а від протилежних. В нім завжде живе завзятий полеміст.

Але коли Лєніна якось смішно назвати працьовитим, то працездатний він у величезній мірі. Я близький до того, щоби признати його просто невтомним, і я не можу сього сказати, бо знаю, що за останнього часу, надлюдські напруження все таки наприкінці кожного тижня трохи надламлюють його сили й змушують його відпочивати.

Але ж зато Лєнін уміє відпочивати. Він бере сей відпочинок, неначе якусь ванну: за часу його він ні про що не хоче думати і цілком віддається безділлю і, коли тільки можливо, своїм улюбленим сміху й веселости Тому з найкоротшого відпочинку Лєнін виходить освіженим і готовим до нової боротьби.

Се джерело блискавої й якоїсь наївної життєвости поруч з певною шириною ума й напруженою волею, про яку я вже говорив вище, — чари Лєніна. Чари сі неймовірні; люде, що попадають близько в його орбиту, не тільки віддаються йому, яко політичному провідникові, але якось своєрідно залюблюються в нього. Се відноситься до людей найріжнійших розмірів і духових настроїв — від такого тонко відчуваючого величезного таланту, як Горький, до якого небудь косолапого мужика з глибин Пензенської ґубернії, від першорядних політичних умів, в роді Зиновєва, до якого-небудь салдата й матроса, вчора ще бувших

чорносотенцями, готових покласти свої буйні голови за „провідника світової революції — Ілліча“.

Се фамиліярне прозвище „Ілліч“ прищепилося так широко, що його повторяють і люде, які ніколи не бачили Леніна.

Коли Ленін лежав ранений, як ми боялися, смертельно, ніхто не висловив нашого почуття до нього ліпше, ніж Троцький. В страшенних бурях світових подій, Троцький, другий провідник російської революції, зовсім не нахильний до сантиментальности, сказав: „Коли подумаєш, що Ленін може вмерти, то здається, що всі наші життя нікчемні й перестаєш бажати жити“.

Вернуся до своїх спогадів про Леніна перед великою Революцією.

В Женеві ми працювали разом з Леніним в редакції „Вперед“, потім „Пролетарія“. Ленін був дуже добрим співредактором. Писав він як я вже говорив, багато й легко, і відносився дуже добросовісно до праць своїх товаришів по редакції: часто виправляв їх, давав вказівки і дуже тішився кожній талановитій і переконуючій статті.

Взаємини у нас були найкращі. Ленін скоро оцінив мене, яко промовця: він надзвичайно не любив робити які будь компліменти, але пару разів висловлявся з великою похвалою про мою силу слова, і, спіраючися на сю похвалу, вимагав від мене як найчастійших виступлень. Деякі найвідповідальнійші виступлення він обдумував зі мною зарані.

За першої частини нашого життя в Женеві до січня 1905 р. ми віддавалися, переважно, внутрішній партійній боротьбі. Тут мене дивувала в Леніна глибока байдужість до всяких полемічних сутичок; він не надавав великого значіння боротьбі за закордонну авдиторію, котра в більшости своїй була по боці меньшевиків. На ріжні святочні дискусії він не зявлявся і мені не дуже се радив. Волів, щоби я виступав з великими суцільними викладами.

У відношенню його до противників не відчувалося жадного озлоблення, але все-ж-таки він був жорстоким політичним противником, користав з кожної похибки, роздмухував усякі натяки на оппортунізм, в чім була, зрештою, частина правди, бо пізнійше меньшевики й самі роздмухали всі тодішні свої іскри в досить оппортуністичне полумя. На каверзи він не пускався, але в політичній боротьбі пускав у рух всяку зброю, крім брудної. Треба сказати, що подібним же способом вели себе й меньшевики. Взаємини наші з ними були досить таки зіпсуті, і мало кому з політичних противників удалося тоді зберігти скільки будь людські особисті взаємини. Особливо отруїв відношення меньшевиків до нас Дан. Дана Ленін завжде дуже не любив, Мартова ж любив і любить, але вважав і вважає його політично трохи маловольним і втрачаючим за тонкою політичною думкою її загальні контури.

З початком революційних подій справа дуже змінилася. Передовсім, ми стали діставати неначеб моральну перевагу над меньшевиками. Меньшевики тоді вже явно повернули до гасла: штовхати вперед буржуазію і змагатися до конституції чи, щонайбільше, до демократичної республики. Наші, як твердили меньшевики, революційно-технічні погляди захоплювали навіть значну частину еміґрантської публики, особливо молодіж.

Ми почули живу землю під ногами. Ленін тоді був роскішний. З найбільшим захопленням розгортав він перспективи

дальшої безмилосердної революційної боротьби і ревно бажав їхати до Росії.

Але тут я відїхав до Італії зза слабости і втоми, і з Лєніним підтримував тільки листовні зносини, здебільшого ділового політичного характеру, поскільки річ йшла про часопись.

Стрінувся я з ним уже потім в Петербурзі. Я мушу сказати, що саме петербурзька доба діяльности Лєніна 1905—1906 рр. здається мені порівнюючи слабшою. Правда, він і тут писав чимало блискучих статей і лишався політичним провідником найактивнійшої в політичнім відношенню партії — большевиків.

Особисто я весь час пильно придивлявся до нього, бо тоді став уважно досліджувати по добрим джерелам біографії Кромвеля і Дантона. Змагаючися зрозуміти психолоґію революційних „провідників", я порівнював Лєніна з сими постатями і мені здавалося, що Лєнін ледві чи представив би собою справжнього революційного провідника, яким він мені уявлявся. Мені стало здаватися, що еміґрантське життя трохи ізлюднило Лєніна, що внутрішня партійна боротьба проти меньшевиків заслоняє для нього велетенську боротьбу проти монархії, і що він більше журналіст, ніж справжній провідник.

Мені було гірко чути, що суперечки з меньшевиками, якісь спроби провести певні межі мали місце навіть тоді, коли Москва знемогала від невдатного озбройного повстання.

До того ж Лєнін, опасуючися арешту, дуже рідко виступав яко промовець; наскільки памятаю, один лише раз — під призвіщем Карпова, при чім його пізнали й прийняли з могутньою овацією. Працював він переважно в кутку, майже виключно пером і на ріжних нарадах головних штабів окремих партій.

Словом, Лєнін, як мені здавалося, вів далі боротьбу трохи в закордоннім розмірі; вона не виливалася в тих досить таки велетенських гряницях, в які вилилася під той час революція. В моїх очах він все таки був найбільшим з російських провідників, і я почав боятися, що у революції нема справжнього ґеніяльного провідника.

Говорити про Носаря-Хрустальова було, розуміється, смішно. Ми всі розуміли, що сей зненацька виринулий „провідник" не має жадної будучини. Найбільше шуму й бляску було довкола Троцького, але тоді ми все ще відносилися до Троцького як до дуже здібного й трохи театрально-закоханого в себе трибуна, а не як до поважного політичного діяча.

Дан і Мартов надзвичайно змагалися вести боротьбу в самих нетрях петербурзького робітництва і знову таки проти нас, большевиків.

Я й тепер вважаю, що революція 1905—1906 рр. застигла нас якось несподівано і що у нас не було справжнього політичного навика. Се пізнійша думська праця, пізнійша праця наша, яко еміґрантів, над поглибленням в собі реальних політиків, над задачами широкої державної діяльности, повороту котрої ми були більше чи менше певні, — дала нам той внутрішній рост, який зовсім змінив самий спосіб наш приступати до революційної задачі, коли історія знову покликала нас. Особливо се вірно що до Лєніна.

Лєніна в обставинах фінляндських, коли йому доводилося одгризатися від реакції, я не бачив.

Стрінулися ми з Леніним знову за кордоном на Штутґартськім конґресі. Тут ми були з ним якось особливо близькі, окрім того, що нам доводилося постійно радитися, бо як я вже говорив, мені партія доручила одну з найважнійших праць на Зїзді, ми мали тут і багато великих політичних розмов, так сказати, інтімного характеру; ми обмірковували перспективи великої соціяльної революції. При сім, взагалі, Ленін був більшим оптимістом, ніж я. Я гадав, що хід подій буде трохи повільнійшим, бо, здавалося, доведеться чекати, доки капиталізуються й країни Азії; що у капитала є ще досить джерел, і що ми хиба під старість побачимо справжню соціяльну революцію. Леніна сі перспективи щиро засмучували. Коли я розвивав йому свої докази, я помітив справжню тінь суму на його сильнім, розумнім обличчі і я зрозумів, як жагуче хочеться сьому чоловікові ще за свого життя не тільки бачити революцію, але й могутно робити її. Одначе, він нічого не твердив, він був, очевидячки, тільки готовий реалістично признати й похил униз, і зріст угору і поводитися відповідно.

Як дивно, що трохи пізнійше ми політично розійшлися в протилежні сторони. Ленін пристосувався до часу реакції, наблизився до меньшевиків, тим часом як я, особливо затягнений моїми приятелями, передовсім Богдановим, зостався на становищі чисто революційної лінії за всяку ціну.

У Леніна виявилося більше політичної чутливости, що не дивує. Ленін має в собі риси ґеніяльного оппортунізма, себто такого оппортунізма, котрий числиться з властивістю хвилі й уміє використати її в цілях загальної завжде революційної лінії.

Сі риси дійсно були й у Дантона й у Кромвеля.

Зазначу, між иншим, що Ленін завжде дуже несміливий і якось ховається до затінку на міжнародних конґресах: може бути, тому, що він не досить вірить своєму знанню мов, тим часом він добре говорить по німецьки, і дуже незле володіє французькою й англійською мовами. Одначе він обмежує свої публичні виступи на конґресах кількома реченнями. Ми доручили йому виступити з великою промовою про відношення до війни. Зазначу тут, що при випрацюванню резолюції ми дуже розійшлися з резолюцією Бебеля, посунувши її далеко вліво. Я особисто приймав в цім енерґійну участь і в резолюції прийнято багато моїх формул.

Плеханів на загальнім зібранню російської фракції вимагав, щоби ми прилучилися до бебелівського становища, того ж жадав Троцький, котрий сказав, що свої резолюції ми могли би виносити тільки, коли б були переможцями, представляючи ж собою еміґрантів розторощеної революції, нам треба бути скромними. Ленін з ним зовсім не згодився. Тези, котрі здебільшого представляли його й мої бажання, він взявся боронити в відповідній секції, одначе, кілька годин перед своїм виступом передав увесь матеріял Розі Люксембурґ. Роза Люксембурґ і виступила з дуже блискучою промовою, яка вельми поважно встановила остаточну форму ухвал Штутґартського міжнародного конґреса.

Я дуже щасливий, що мені не довелося, так сказати, в особистім дотkненню пережити нашу політичну розбрань з Леніним.

За часу сеї незгоди я з Леніним зовсім не здибувався. Мене дуже обурювала політична немилосердність Леніна, коли вона намірилася проти нас. Я й тепер гадаю, що дуже багато нелагоди між большевиками й впередовцями утворено було просто еміґрант-

ськими непорозуміннями й роздратуваннями, крім того, розуміється, вельми поважними философськими незгодами; політично ж розходитися нам не було чому, бо ми представляли тільки відтінки одної й тої ж політичної думки.

Богданів був того часу такий роздратований, що пророчив Лєніну неминучий відхід від революції і навіть доказував мені й тов. Е. К. Малиновській, що Лєнін конче стане октябристом.

Так, Лєнін став октябристом, але зовсім иншого октября.

Я вже оповідав вище свою стрічу з Лєніним на Копенгазькім конґресі. Не можу не зазначити тут його надзвичайно щирого, в найвищій мірі приязного відношення до мене в Копенгазі. Він чудово знав, що я політичний противник, але як тільки виявилося, що ми можемо вести спільну лінію, він зразу віднісся до мене з найбільшим довіррям.

Відчувалося, який би він був радий відновити колишні відносини й попередню єдність. Я зі свого боку також відчув знову приплив найщирійшої симпатії до сеї міцної вдачі, до сього світлого ума, до сього чарівного чоловіка. На жаль, мої товариші загальмували тоді процес зближення, і нам довелося пережити ще чимало досить гірких сутичок.

І знову таки сі сутички не мали зовсім особистого характера, бо Лєнін жив далі в Парижі, а я в Італії, а потім, коли я переїхав до Парижу, Лєнін саме переселився до німецької Швайцарії.

За доби Циммервальда лінія, зайнята Лєніним, за дуже малою виїмкою, була вже надзвичайно близька до тої, котру займали ми — впередовці. Тому, коли я знову стрінувся з Лєніним в Цюрисі — ґрунт був настільки підготований, що ми знову стали розмовляти, наче нічого не було, як старі приятелі й союзники.

Події, що торкаються нашого переїзду в Росію, вже доторкаються теперішньої революції й про них оповідатиметься в иншім місці.

Добавлю до сих поверховних уваг ще ось що. Мені надзвичайно часто доводилося працювати з Лєніним для вироблення ріжного рода резолюцій. Звичайно се робилося коллєктивно. Лєнін любить в сих випадках спільну працю. Недавно мені довелося знову приймати участь в такій роботі при випрацьовуванню ухвал 8-го зїзда по селянському питанню.

Сам Лєнін надзвичайно спритний при сім, швидко знаходить відповідні слова й речення, обмірковує їх з ріжних боків, иноді відхиляє. Надзвичайно радий усякій допомозі з боку. Нераз вдавалося мені знайти зовсім придатну формулу. „Ось, ось, се у вас гарно сказанулося, диктуйте-но!“ — говорить в таких випадках Лєнін. Коли ті чи инші слова здаються йому сумнівними, він знову, втупивши очі в простір, задумується й говорить: „Скажім краще так“. Иноді формулу, запропоновану ним з повною певністю, він відміняє, зі сміхом вислухавши влучну критику.

Така праця за головування Лєніна ведеться завжди надзвичайно пильно й якось весело. Не тільки його власний ум працює з запалом, але він запалює в найвищій мірі й уми инших.

Я не буду нічого долучати тут до сих споминів і сеї характеристики, бо постать Лєніна, як мені здається, найяскравійше виявиться, наскільки се залежить від мене, вже при викладі про самі події революції 1917—1919 років. **А. Луначарський.**

(„Великий Переворот“. Частина I, ст. 58—72, Петроград, вид. Гржебина.)

I. Твори Н. Лєніна в українськім виданню:

Велика ініціятива. Героїзм російських робітників в запіллю. (Комуністичні суботи). [Пер. Хв. Мойса.] „Укр. Щоденні Вісти“. Ню-Йорк, 1920, N 200—206.

Величний почин.(Про героїзм робітників в тилу з приводу „коммуністичних субот“.) Пер. М. Ільтичної за редакцією Ларика. Державне Видавництво Української Соціялістичної Радянської Республики. — Київ, березень 1920, 16⁰, 32 стор. — Ціна 6 карб.

Рецензії: А.: „Червоний Прапор“, Київ, 1920, N 10. Т. С.: „Більшовик“, Київ, 1920, N 59. (186).

Величній почин. (Про героїзм робітників в тилу з приводу комуністичних субот). Видання Всеукраїнського Видавництва, N 47. — Харьків, 1920, 16⁰, ? стор. Зазначено на підставі часописних звісток.

Вибори в установчі зборн і діктатура пролєтаріяту. Вид. Всеукр. В-цтва, N 62. — Харьків, 1920, 16⁰, ? стор. (На підстави час. звісток).

Відповідь буржуям на пять питань. Вид. Всеукр. В. N 3. — Харьків, 1920, 16⁰, ? стор.

Держава і революція. Наука марксизму про державу і завданє пролєтаріяту в революції. Випуск І. З російського перевів Павло Ладан. Виданє Української Федерації Комуністичної Партії Америки. — Ню-Йорк, 1919, 8⁰, 176 стор.

Держава і революція. Переклад з російської мови під редакцією і передмовою В. Блакитного. Видавництво „Боротьба“ — Літературного Відділу Ц. К. У. К. П. (б.). — Київ, 1920, 8⁰, ? стор. — (На підставі часоп.)

Держава і революція. Переклад Петра Дятлова. Видання „Коммуністичної Бібліотеки“, ч. 1. Накладом Гуртка соціялістів. — Відень, 1920, 8⁰, портрет автора, 112 стор.

Дещо про аґрарне питання. [Виривок з брошури: „Задачі пролєтаріяту в нашій революції.] (Стаття). — Робітничий Вістник“. Місячник. — Ню-Йорк, 1919, N 2.

Диктатура пролєтаріяту і ренеґат Каутський. Вид. „К. Б.“, ч. 9. — Відень, 1921. Готується до друку.

Замітки публіциста. Пер. з журнала „Комуністичний Інтернаціонал“. — „Українські Щоденні Вісти“. Ню-Йорк, 1920, N 157—159.

Лист до анґлійських робітників. Ibid. N 152.

Лист до робітників та селян України. Вид. Всеукр., N 60. — Харьків, 1920, 16⁰, ? стор.

Первісний начерк тез по національному і колоніяльному питанню. (Тези.) „Українські Щоденні Вісти.“ Ню-Йорк. 1920, N 155.

Перемога за нами. (Промова тов. Лєніна на Всеросійському З'їзді професійних союзів.) „Більшовик“, орґан Київського Губерн. Ком. К. П. (б.) У. — Київ. 1920, N 84 (211).

Пролєтарська демократія і ренеґат Кавцький. Вид. Укр. Федерації Ком. Партії в Америці. — Ню-Йорк, 1920, (Див. „Комуністичний Світ“, Ню-Йорк, червень 1920, ч. 4, стор. 7.)

Пролєтарська революція і ренеґат Кавцький. Пер. з рос. мови. Вид. „Боротьба“. Літер. Відділу Ц. К. У. К. П. (б.) — Київ, 1920. (Друкується.)

Промова на з'їзді робітниць. Вид. Всеукр. N 7. — Харьків, 1920, 16⁰, ? стор.

Промова тов. Лєніна на 2-ій Всеросійській нараді відносно праці на селі. — „Українські Щоденні Вісти“. Ню-Йорк, 1920, N 146.

Промова тов. Лєніна (на Всеросійській партійній конференції Р. К. П.) „Червоний Прапор“, орґан У. К. П. — Київ, 1920, N 80 і 81.

Промова т. Лєніна, [на IX. З'їзді Р. К. П. — про завдання партії], „Більшовик“, орґан Київського Губерком. К. П. (б.) У, — Київ, 1920, N 85 (212).

Тези Лєніна про націоналізм і колонії, „Укр. Роб. Вісти“. — Вінніпеґ, Ман, 1920, N 56 і 57.

Теперішне світове положенє. (Промова Н. Лєніна перед Всеросійським Екзекутивним Комітетом Совітів, дня 22. жовтня 1918.) „Укр. Роб. Вісти“, Вінніпеґ, Ман., 1920, N 4.

Третій Інтернаціонал, його значіння в історії. „Укр. Щод. Вісти“. — Ню-Йорк, 1920, N 103—105.

Третій Інтернаціонал і його историчне значіння. [Переклав Іван Калинович]. „Нова Доба“, Відень, 1920, N 18.

Третій Інтернаціонал і його історичне значіння. (Переклав Іван Калинович.) Видання „Бібліотеки Нової Доби“, N 12. — Відень, 1920, 16⁰, 12 стор-

Третій Інтернаціонал і його історичне значіння. (Передрук з „Нової Доби“.) „Укр. Роб. Вісти“. — Вінніпеґ, 1920, N 51.

Чергові завдання совітської власти. Пер. П. Дятлова. Вид. „К. Б.“ ч. 5. — Відень-Львів, 1920, 8⁰, 48 стор.

Чому ми перемагаємо? (Доклад на з'їзді Р. К. П.). „Більшовик“, орґан Київ. Губерком. К. П. (б.) У. — Київ, 1920, N 80 (207). „Галицький Комуніст“, орґан Краєв. Ком. Схід. Галичини та Буковини К. П. (б.) У. — Київ, 1920, N 16 (20). „Нова Доба“, орґан Зак. Групи У. К. П. — Відень, 1920, N 10. „Червона Правда“, орґан Київського Губ. Ком. П. (б.) У. Київ, 1920, N 1.

Як коммуністи-більшовики ставляться до середнього селянства. Вид. „Космос“ Ц. К. К. П. (б.) У. Серія соціяльно-політична, N 5. — Київ, 1920, 16⁰, ? стор. Також вид. Всеукр. В-цтва, N 10. — Харьків, 1920, 16⁰, ? стор.

II. Голоси преси:

Інтервю з Леніним по бездротнім телеґрафі, [Стаття.] „Укр. Роб. Вісти“ Вінніпеґ, Ман. 1919, N 14.

Ленін про війну [з Польщею]. (Замітка.) „Укр. Щод. Вісти“ — Ню-Йорк, 1920, N 151.

Ленін про мир зі світом. (Інтервю) „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпеґ 1920, N 13.

Ленін про положенє, (З промови Леніна на 2-ій Всеросійській Нараді відносно праці на селі.) Ibid. N 47.

Ленін про українську справу. „Нова Доба“. Відень, 1920, N 10.

Ленін про условини мира. [Стаття.] „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпеґ, Ман., 1919, N 31.

III. Причинки до життєписи Н. Леніна.

В пятьдесять-літню річницю уродин Н. Леніна, (Коротка біоґрафія). „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпеґ Ман., 1920, N 21.

Горький: Володимир Ленін. (Спроба характеристики.) [Пер. з рос. мови Є. Карпенко.] „Укр. Щод. Вісти“. — Ню-Йорк. 1920, N 203 і 204.

Д[урдел]а [М]: Маркс і Ленін. (Психольоґічний нарис.) „Роб. Вістник“. (Місячник), Ню-Йорк, 1919, N 2, стор. 17—19.

Д[ятлів П[етро]: Володимир Ульянів (Н. Ленін). Вид. „К. Б.“ ч. 2. — Відень, 1920, 8⁰, 8 стор.

Зіновєв, Г.: Н. Ленін (Володимир Ілліч Улянов). „Начерк єго життя і діяльности.“ [Пер. незазначений.] „Укр. Щод. Вісти“. — Ню-Иорк, 1920, N 213—223.

— Н. Ленін. [Промова.] Вид. Всеукр. В., N 51. — Харьків, 1920, 16⁰, ? стор.

К. О.: Володимир Ілліч Улянов (Николай Ленін). „Укр. Щод. Вісти“. Ню-Йорк, 1920, N 59.

Ленсборі Дж.: Найбільше люблений і ненавиджений чоловік. [Стаття про Н. Леніна.] „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпеґ, 1920, N 21.

Луначарьский А.: Володимир Ілліч Ленін. [Нарис.] (Пер. П. Дятлова.) Додаток до ч. 5. „К. Б.“. Відень-Львів, 1920, стор. 41—49.

М—в А.: Проводир сільської бідноти В. І. Ульянов-Ленін. Біоґрафічний начерк. Всеукр. В-цтво при В. Ц. В. К. Рад Робіт. Селян. та Черв. Депутатів.— Київ, 1919, вел. 8⁰, 16 стор.

Ушанування тов. Леніна [на IX. З'їзді Р. К. Н. в Москві]. „Червона Правда“. Київ, 1920, N 4.

Характеристика Леніна і Троцького. (В освітленню кореспондента „Excelsior“.) „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпеґ, 1920, N 49.

Шмераль Б., Др.: Бухарін про Леніна. „Вперед“, орґан У. С. Д. П. Львів, 1920, N 177. Також: „Укр. Роб. Вісти“. Вінніпеґ, 1920, N 58; „Укр. Щод. Вісти“. Ню-Йорк, 1920, N 106.

Зладив Іван Калинович.